

Пригоди Шерлока Голмса
Артур Конан Ігнатіус Дойл

Зарубіжні авторські зібрання

У цій книжці Шерлок Голмс знову розслідує лондонські злочини. Оповідання «Скандал у Богемії», «П'ять апельсинових зерняток», «Блакитний карбункул», «Пригода зі строкатою стрічкою» – пізніше, уже в 1920-х роках, незадовго до своєї смерті, сам Дойл назве одними з кращих своїх творів. А у таких персонажах, як відчайдушна гувернантка міс Гантер («Пригода з мідяними буками»), гідралік Віктор Геттерлі («Випадок із пальцем інженера») чи лудильник Джон Горнер («Блакитний карбункул»), прості лондонці – та й загалом англійці – легко впізнавали самих себе.

Артур Конан Дойл

Пригоди Шерлока Голмса

Серія «Зарубіжні авторські зібрання» заснована у 2015 році

Переклад з англійської Євгена Тарнавського

Художник-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова

© Є. В. Тарнавський, переклад українською, 2021

© О. А. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2021

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2015

Скандал у Богемії

Для Шерлока Голмса вона завжди залишалася «Тією жінкою». Я ніколи не чув, щоб він називав її якимось іншим ім'ям. В очах детектива вона затьмарювала всіх представниць своєї статі. Не те, щоб він мав до Ірен Адлер якесь почуття, подібне на кохання. Усі почуття, особливо любов, були ненависні холодному, виваженому й на диво врівноваженому розуму детектива. Мені здається, що він був найдосконалішою машиною для аналізу та стеження, яку будь-коли бачив світ. Але в ролі закоханого Голмс виявився б не на своєму місці. Він завжди згадував про ніжні почуття не інакше, як із презирливою посмішкою, глузуючи. Ніжні почуття були в його очах чудовим об'єктом для спостереження, ідеальним засобом проникнення в людські справи й міркування. Але для досконалого мислителя допустити таке вторгнення почуття до свого витонченого й чудово налагодженого внутрішнього світу означало б внести туди сум'яття, яке звело б нанівець усі досягнення його думки. Піщинка, що втрапила в чутливий інструмент, або тріщина в одній із його могутніх лінз – ось чим було б кохання для такого чоловіка, як Голмс. І все ж для нього існувала одна жінка, і це була покійна Ірен Адлер, особа вельми сумнівної репутації.

Останнім часом я не часто бачився з Голмсом – мій шлюб віддалив нас. Мого особистого безхмарного щастя та суто родинних зацікавлень, які виникають у чоловіка, коли він уперше стає господарем власного домашнього вогнища, було досить, аби поглинути всю мою увагу. Тим часом Голмс, котрий ненавидів своєю богомною душею будь-який прояв світського життя, залишався жити в нашій квартирі на Бейкер-стріт, оточений стосами своїх старих книжок, чергуючи тижні захоплення кокаїном із нападами марнославства, дрімотний стан наркомана – із дикою енергією, властивою його натурі.

Як і раніше, він був глибоко захоплений розслідуванням злочинів. Детектив присвячував свої непересічні здібності та надзвичайний дар спостережливості пошукам ключів до з'ясування тих таємниць, які офіційна поліція визнала незбагненими. Час від часу до мене долинали якісь чутки про його справи: про те, що його викликали до Одеси у зв'язку з убивством Трепова, про те, що йому вдалося пролити світло на загадкову трагедію братів Аткінсонів у Трінкомалі, і, нарешті, про доручення голландського королівського дому, яке детектив виконав винятково тонко та вдало.

Однак крім такої інформації про його діяльність, яку я так само, як і всі читачі, черпав із газет, я мало знав про життя мого колишнього близького приятеля.

Якось уночі, це було 20 березня 1888 року, я повертався від пацієнта (оскільки тепер знову зайнявся приватною практикою), і мій шлях привів мене на Бейкер-стріт. Коли я проходив повз добре знайомі двері, які в моїй свідомості назавжди закарбувалися в спогадах про

час мого сватання й з похмурими подіями «Етюду в багряних тонах», мене охопило гостре бажання знову побачити Голмса та дізнатися, над якими проблемами зараз працює його блискучий розум. Вікна в оселі світилися, і, поглянувши вгору, я побачив його високу, худорляву постать, яка двічі темним силуетом промайнула на опущеній фіранці. Він стрімко й нетерпляче міряв кроками кімнату, низько опустивши голову та закривши за спину руки. Мені, котрий знав усі його настрої та звички, таке метання з кутка в куток і весь його зовнішній вигляд пояснювали багато. Детектив знову взявся до праці. Він скинув із себе навіяні наркотиками примарні мрії та розплутував нитки якоїсь нової загадки. Я подзвонив, і мене завели в кімнату, яка колись була частково й моєю.

Господар зустрів мене без проявів захоплення. Такі емоції він виказував дуже рідко, але, мені здається, був радий, що я прийшов. Майже без слів, детектив привітним жестом запросив мене сісти, підсунув до мене коробку сигар і вказав на погрібець, де зберігалося вино. Потім зупинився перед каміном та оглянув мене своїм особливим і проникливим поглядом.

— Родинне життя вам на користь, — зауважив він. — Гадаю, Ватсоне, що з того часу, як я вас зустрів, ви погладшали на сім із половиною фунтів.

— На сім.

— Справді? Ні, ні, дещо більше. Трішки більше, запевняю вас. І знову практикуєте, як бачу. Ви мені не казали, що маєте намір впрягтись у роботу.

— А ви звідки знаєте?

— Бачу це, роблю висновки. Наприклад, звідки я знаю, що ви нещодавно промокли до нитки й що ваша покійка надзвичайно байдужа й небала?

— Любий Голмсе, — сказав я, — це вже занадто. Вас обов'язково спалили б на вогнищі, якби ви жили кілька століть тому. У четвер мені справді довелося побувати за містом, і я повернувся додому геть брудний, але ж я переодягнув костюм, тож від дощу не залишилося й сліду. Що стосується Мері-Джейн, то вона й справді нестерпна, і дружина вже попередила, що хоче її звільнити. І все ж я не розумію, як ви про це здогадалися.

Голмс тихо засміявся та потер свої довгі нервові руки.

— Простіше не буває! — сказав він. — Мої очі повідомляють мені, що з внутрішнього боку вашого лівого черевика, якраз там, куди падає світло, на шкірі видно шість майже паралельних подряпин. Вочевидь, подряпини зробив хтось, хто дуже небало обтирав край підшви, щоб видалити засохлий бруд. Звідси я, як бачите, роблю подвійний висновок, що ви виходили в негоду й що у вас дуже поганий взірець лондонської служниці. А що стосується вашої практики, — якщо в мою кімнату входить джентльмен, від котрого

тхне йодоформом, якщо в нього на вказівному пальці правої руки чорна пляма від азотної кислоти, а на циліндрі – гулька, яка вказує, куди він сховав свій стетоскоп, я маю бути повним кретином, аби не впізнати в ньому активного діяча лікарського світу.

Я не міг втриматися від сміху, слухаючи, з якою легкістю він пояснив мені шлях своїх висновків.

– Коли ви пояснюєте свої міркування, – зауважив я, – все здається сміховинно простим, я і сам без проблем міг би це збагнути. Але в кожному новому випадку я абсолютно приголомшений, поки ви не поясните мені хід ваших думок. Тим часом гадаю, що зір маю не гірший за ваш.

– Згоден, – відповів Голмс, закурюючи цигарку та розвалюючись у кріслі. – Ви дивитесь, але не спостерігаєте, а це – велика різниця. Наприклад, ви часто бачили сходи, що ведуть із передпокою в цю кімнату?

– Ще б пак.

– Наскільки часто?

– Ну, кількасот разів!

– Дуже добре. А скільки там сходинок?

– Скільки? Не звертав уваги.

– Отож-бо й воно, не звертали уваги. Однак бачили ж! У цьому вся суть. Ну, а я знаю, що сходинок – сімнадцять, бо я і бачив, і спостерігав. До речі, ви ж цікавитесь тими незначними проблемами, у вирішенні яких полягає моє ремесло, і навіть спромоглися описати два-три з моїх маленьких дослідів. Тому вас може, либонь, зацікавити ось цей лист.

Він перекинув мені аркуш товстого рожевого поштового паперу, що лежав на столі.

– Надійшло з останньою поштою, – повідомив детектив. – Прочитайте-но вголос.

Лист був без дати, без підпису й без адреси.

«Сьогодні ввечері, за чверть восьма, – йшлося в записці, – до Вас прийде джентльмен, котрий сподівається отримати у Вас консультацію в дуже вагомій справі. Послуги, надані Вами нещодавно одній із королівських родин Європи, показали, що Вам можна довіряти справи надзвичайної ваги. Такі відгуки про Вас ми звідусіль одержали. Будьте вдома в цей час і не подумайте нічого поганого, якщо Ваш відвідувач буде в масці».

– Це справді таємничо, – зауважив я. – Як гадаєте, що все це означає?

– У мене ж немає жодних даних. А висувати теорії, не маючи даних, небезпечно. Непомітно для себе людина починає підтасовувати факти, щоб підігнати їх до своєї теорії, замість того, щоб доводити її фактами. Але сама записка! Які можете зробити висновки з неї?

Я ретельно оглянув лист і папір, на якому його написали.

– Автор цього листа, мабуть, заможна людина, – зауважив я, намагаючись наслідувати прийоми свого приятеля. – Такий папір коштує не менш ніж півкрони за пачку. Дуже вже він міцний і щільний.

– Найкраще означення – нетиповий, – зауважив Голмс. – І це не англійський папір. Погляньте на світло.

Я так і зробив, і побачив на папері водяні знаки: велике E і маленьке g, відтак P і велике G з маленьким t.

– Який висновок можете з цього зробити? – поцікавився Шерлок.

– Це без сумніву ім'я фабриканта або, швидше, його монограма.

– На жаль, ви помилилися! Велике G із маленьким t – це скорочення Gesellschaft, що німецькою означає «компанія». Це звичне скорочення, як наше С°. P зазвичай означає Papier, папір. Розшифруємо тепер E. Зазирнімо в іноземний географічний довідник...

Він хапнув із полиці важкий фоліант у коричневій палітурці.

– Eglow, Eglonitz... Ось знайшли: Egeria. Це місцина, де розмовляють німецькою, у Богемії, неподалік від Карлсбада. Місце смерті Валленштайна^[1] - Валленштайн – німецький полководець XVII ст.], славетне численними скляними заводами та паперовими фабриками... Ха-ха, друже, який із цього зробите висновок?

Очі детектива блиснули тріумфом, і він випустив зі своєї люльки велику синю хмару.

– Папір виготовили в Богемії, – сказав я.

– Еге ж. А чоловік, який написав записку, – німець. Помічаєте дивно збудовані фрази: «Такі відгуки про вас ми звідусіль одержали»? Француз або росіянин не міг би так написати. Тільки німці так безцеремонно поведуться зі своїми дієсловами. Отже, залишається лише дізнатися, чого треба цьому німцеві, котрий пише на богемському папері й вважає за

краще носити маску, аби не показувати свого обличчя... А ось і він сам, якщо не помиляюся. Він розвіє всі наші сумніви.

Ми почули різкий тупіт кінських копит і вереск коліс, що ковзнули вздовж найближчого узбіччя. Незабаром хтось із силою смикнув за дзвінок.

Голмс присвиснув.

– Судячи зі звуку, парний екіпаж... Атож, – продовжував він, визирнувши у вікно, – витончена маленька карета та пара рисаків... по сто п'ятдесят гіней кожен. Так чи інакше, але це справа пахне грішми, Ватсоне.

– Гадаю, що мені краще піти, Голмсе?

– Ні, ні, залишайтеся! Що я буду робити без мого біографа? Справа обіцяє бути цікавою. Буде шкода, якщо ви пропустите її.

– Але ваш клієнт...

– Нічого особливого. Мені може знадобитися ваша допомога, і йому також... Ну, ось він і йде. Сідайте в це крісло, докторе, і будьте дуже уважні.

Повільні, важкі кроки, які ми чули на сходах і в коридорі, затихли перед самими нашими дверима. Потім пролунав гучний і вольовий стукіт.

– Заходьте! – запросив Голмс.

Увійшов чоловік на зріст не менше шести футів і шести дюймів[2 - Шість футів і шість дюймів – приблизно 1,9 м.] і тілом, мов у Геркулеса. Він був одягнений розкішно, але цю розкіш визнали б в Англії вульгарною. Рукави та вилоги його двобортного плаща були облямовані важкими смужками каракулю. Темно-синій плащ, накинутий на плечі, був підбитий вогняно-червоним шовком і застебнутий на шиї пряжкою, оздобленою яскравим бериллом. Чоботи, які сягали половини литок і були обшиті вгорі дорогим коричневим хутром, доповнювали те враження варварської пишності, яке спричиняв весь його вигляд. У руці гість тримав крислатого капелюха, а верхню частину його обличчя затуляла чорна маска, що опускалася нижче вилиць. Цю маску, схожу на забрало, він, вочевидь, тільки-но вдягнув, бо коли він увійшов, рука прибульця ще була піднята. Судячи з нижньої частини обличчя, це був чоловік незламної волі: товста випнута губа та довге пряме підборіддя свідчили про рішучість, що переходить у впертість.

– Ви отримали мою записку? – спитав він низьким, грубим голосом із помітним німецьким акцентом. – Я інформував вас, що прийду.

Гість поглядав то на одного з нас, то на другого, мабуть, не знаючи, до кого звернутися.

– Сідайте, будь ласка, – запропонував Голмс. – Це мій приятель і колега, доктор Ватсон. Він такий добрий, що іноді допомагає мені в моїй роботі. З ким маю честь розмовляти?

– Можете називати мене графом фон Краммом, богемським шляхтичем. Розумію, що цей джентльмен, ваш товариш, – людина, гідна довіри, і я можу присвятити його в надзвичайно важливу справу? Якщо це не так, я волів би розмовляти з вами наодинці.

Я піднявся, щоб піти, але Голмс схопив мене за руку та штовхнув назад у крісло:

– Спілкуєтесь або з нами обома, або ні з ким. У присутності цього джентльмена можете сказати все, що повідомили б мені віч-на-віч.

Граф стенув широкими плечима.

– У такому разі маю передусім узяти з вас обох слово, що справа, про яку я зараз розповім, залишиться в таємниці впродовж двох років. Через два роки це вже не матиме значення. Зараз можу, не перебільшуючи, сказати: уся ця історія настільки серйозна, що може відбитися на долі Європи.

– Слово честі, – видихнув Голмс.

– І мое.

– Даруйте мені цю маску, – продовжував дивний відвідувач. – Коронована особа, за дорученням котрої я дію, забажала, щоб посланець залишився для вас невідомим, і повинен зізнатися, що титул, яким себе назвав, не дуже точний.

– Це я помітив, – сухо зронив Голмс.

– Обставини дуже делікатні, і необхідно вжити всіх заходів, щоб через них не виник величезний скандал, який міг би дуже скомпрометувати одну з правлячих династій Європи. Простіше кажучи, справа пов'язана з домом Ормштейнів, королів Богемії.

– Я так і думав, – пробурмотів Голмс, зручніше розташовуючись у кріслі та заплющуючи очі.

Прибулець із явним здивуванням поглянув на байдужого чоловіка, котрий ледаче розлігся, і котрого йому, без сумніву, описали як найпроникливішого та найенергійнішого з усіх європейських детективів. Голмс повільно розплющив повіки й нетерпляче зиркнув на свого поважного клієнта.

– Якщо ваша величність буде ласкава посвятити нас у свою справу, – зауважив він, – мені легше буде вам щось порадити.

Відвідувач схопився з крісла й дуже збуджено заметушився кімнатою. Потім жестом відчаю зірвав із обличчя маску та жбурнув її на підлогу.

– Маєте рацію, – вигукнув він, – я король! Навіщо мені намагатися приховати це?

– Справді, навіщо? Ваша величність ще не почала говорити, як я вже знав, що переді мною Вільгельм Готтсрейх Сигізмунд фон Ормштейн, великий князь Кассель-Фельштейнський і спадковий король Богемії.

– Але ви розумієте, – сказав наш дивний гість, котрий знову сів і потер рукою своє високе біле чоло, – ви розумієте, що я не звик особисто займатися такими справами! Однак питання настільки делікатне, що я не міг довірити його комусь із поліційних агентів, не ризикуючи опинитися в його владі. Я приїхав із Праги інкогніто зумисне для того, щоб звернутися до вас за порадою.

– Ну, то звертайтеся, – підбадьорив Голмс і знову склепив повіки.

– Якщо коротко, то факти такі: п'ять років тому, під час тривалого перебування у Варшаві, я познайомився зі скандально відомою авантюристкою Ірен Адлер. Це ім'я вам, мабуть, знайоме?

– Будьте люб'язні, докторе, погляньте в мої картотеці, – буркнув Голмс, не розплющуючи очей.

Багато років тому він запровадив систему реєстрації різних фактів, що стосувалися людей і речей, тому важко було назвати особу або предмет, про яких він не міг би відразу отримати інформацію. У цьому випадку я знайшов біографію Ірен Адлер між біографіями єврейського рабина й одного начальника штабу, котрий написав дослідження про глибоководних риб.

– Покажіть-но, – попросив Голмс. – Гм! Народилася в Нью-Джерсі 1858 року. Контральто, гм... Ла Скала, так-так!.. Примадонна імператорської опери у Варшаві, ого! Покинула оперну сцену, ха! Живе в Лондоні... правильно! Ваша величність, наскільки я зрозумів, потрапила в тенета цієї молоді особи, писала їй компрометуючі листи й тепер хотіла б повернути їх назад.

– Саме так. Але звідки ви дізналися?

– Ви таємно одружилися з нею?

– Ні.

– Жодних документів чи свідоцтв?

– Немає.

– У такому разі, я вас не розумію, ваша величносте. Якщо ця молода жінка захоче використати листи для шантажу або з іншою метою, як вона доведе їхню автентичність?

– Мій почерк.

– Дурниці! Підробка.

– Мій особистий поштовий папір.

– Вкрали.

– Моя особиста печатка.

– Фальшивка.

– Моя світлина.

– Купили.

– Але ми сфотографовані разом!

– А ось це дуже погано! Ваша величність справді припустилася великої помилки.

– Я збожеволів від Ірен.

– Ви серйозно себе скомпрометували.

– Тоді я був усього лише принцом. Був молодий. Та мені й тепер лише тридцять.

– Світлину треба будь-що-будь повернути.

– Ми намагалися, але нам не вдалося.

– Ваша величність має погодитись на витрати: фотографію треба купити.

– Ірен не бажає її продавати.

– Тоді її треба вкрати.

– Було зроблено п'ять спроб. Я двічі наймав злодіїв, і вони перевернули весь її будинок. Раз, коли вона подорожувала, ми навіть обшукали її багаж. Двічі заманювали в пастку. Але не досягли ніяких результатів.

– Жодних?

– Навіть дрібних.

– Нічого собі завдання! – засміявся Голмс.

– Але для мене це дуже серйозна справа! – із докором заперечив король.

– Авжеж, справді. А що вона має намір зробити зі світлиною?

– Згубити мене.

– Але яким чином?

– Я вирішив одружитися.

– Про це я чув.

– Із Клотільдою Лотман фон Саксен-Менінген. Можливо, ви знаєте строгі принципи цієї сім'ї. Сама Клотільда – втілення чистоти. Найменша тінь сумніву щодо мого минулого призвела б до розриву.

– А Ірен Адлер?

– Погрожує, що надішле фото батькам моєї нареченої. І вона це неодмінно зробить! Ви її не знаєте. У неї залізна воля. Так-так, обличчя чарівної жінки, а душа жорстокого чоловіка. Вона ні перед чим не зупиниться, аби не дати мені одружитися з іншою.

– Ви впевнені, що вона ще не надіслала фотографію вашій нареченій?

– Однозначно.

– Чому?

– Вона сказала, що надішле фотографію в день моїх офіційних заручин. А це станеться найближчого понеділка.

– То маємо лише три дні! – позіхнув Голмс. – І це дуже приємно, бо зараз мені треба зайнятися деякими важливими справами. Ваша величність, звісно, залишиться наразі в Лондоні?

– Певна річ. Зможете знайти мене в готелі «Ленгем» під ім'ям графа фон Крамма.

– У такому разі, пришлю вам записку, повідомлю, як просувається справа.

– Дуже буду радий. Я так хвилююся!

– Ну, а як щодо грошей?

– Витрачайте, скільки вважатимете за потрібне. Маєте повну свободу дій.

– Повну?

– О, я готовий віддати за цю фотографію будь-яку з провінцій мого королівства!

– А на поточні витрати?

Король витягнув з-під плаща важкий шкіряний мішечок і поклав його на стіл.

– Тут триста фунтів золотом і сімсот асигнаціями, – повідомив він.

Голмс написав розписку на сторінці свого блокнота й вручив королю.

– Яка в міс адреса? – спитав він.

– Брайоні-лодж, Серпантайн-авеню, Сент-Джонсвуд.

Голмс занотував.

– І ще одне запитання, – сказав він. – Фотографія була кабінетного розміру?

– Атож, кабінетного.

– А тепер на добраніч, ваша величносте, сподіваюся, що скоро матимете хорошу звістку... Бувайте, Ватсоне, – додав він, коли колеса королівського екіпажа застукотіли по бруківці. – Будьте люб'язні зайти завтра о третій годині, я б хотів порадитися з вами з приводу цієї справи.

Рівно о третій годині я був на Бейкер-стрит, але Голмс ще не повернувся. Покоївка повідомила мені, що він вийшов із домівки ще по восьмій. Я всівся біля каміна з наміром дочекатися свого приятеля, скільки б не довелося чекати. Я дуже зацікавився його розслідуванням, хоча воно було позбавлене химерних і похмурих рис, притаманних тим двом злочинам, про які я розповів раніше. Але своєрідні особливості цього випадку та високе становище клієнта надавали справі незвичайного характеру. Якщо навіть не брати до уваги сам зміст дослідження, яке вів мій товариш, як вдало, з якою майстерністю він відразу ж опанував усією ситуацією, і яка сувора, незаперечна логіка була в його висновках! Я зі справжнім задоволенням стежив за швидкими, спритними прийомами, за допомогою яких Шерлок розгадував найзаплутаніші таємниці. Я настільки звик до його незмінних тріумфів, що навіть імовірність невдачі не вкладалася в моїй голові.

Було близько четвертої години, коли двері відчинилися й до кімнати зайшов захмелілий грум[3 - Грум – слуга, що верхи супроводить кого-небудь, або просто хлопчик-лакей.] – із бакенбардами, розпатланий, із буряковим обличчям, одягнений бідно та вульгарно. Хоча й звик до дивної здатності свого приятеля змінювати свій імідж, однак мені довелося тричі придивитися, перш ніж я переконався, що це справді Голмс. Кивнувши мені на ходу, він зник у своїй спальні, звідки з'явився за п'ять хвилин у темному костюмі, коректний, як і завжди. Засунувши руки в кишені, він простягнув ноги до палаючого каміна та кілька хвилин весело реготав.

– Чудово! – вигукнув він, потім закашлявся й знову розреготався, та так, що наприкінці аж знесилів і в повній знеможі відкинувся на спинку крісла.

– У чому річ?

– Смішно, неймовірно смішно! Упевнений, що ви ніколи не вгадете, як я провів цей ранок і що я врешті-решт зробив.

– Не можу собі навіть уявити. Вважаю, що ви спостерігали за звичками або, можливо, за будинком міс Ірен Адлер.

– Еге ж, але наслідки були доволі незвичайні... Однак розповім усе, як воно було. На початку дев'ятої я вийшов із дому, перевтілившись у безробітного грума. Існує дивовижна симпатія, така собі співдружність між усіма, хто має справу з кіньми. Станьте грумом, і ви дізнаєтеся все, що треба. Я швидко знайшов Брайоні-лодж. Це крихітна шикарна двоповерхова вілла, вона виходить на вулицю, позаду неї розташовується сад. Масивний замок на садовій хвіртці. Із правого боку велика вітальня, добре обставлена, з високими вікнами, майже до підлоги, і з безглуздими англійськими віконними шпінгалетами, які могла б відчинити навіть дитина. За будинком нічого особливого, крім того, що до вікна галереї можна дістатися з даху каретного хліву. Я обійшов цей хлів із усіх боків і розглянув його дуже уважно, але нічого цікавого не помітив. Потім пішов вулицею й побачив, як я й

очікував, у провулку, що примикає до стіни саду, стайню. Я допоміг конюхам чистити коней та отримав за це два пенси, склянку віскі, два пакети тютюну й удосталь інформації про міс Адлер, а також про інших місцевих жителів. Останні мене анітрохи не цікавили, але я був змушений вислухати їхні біографії.

— А що ви дізналися про Ірен Адлер? — поцікавився я.

— О, вона запаморочила голови всім чоловікам у цій частині міста. Вона — найчарівніша істота з усіх, хто носить жіночий капелюшок на цій планеті. Так кажуть в один голос усі серпантайнські конюхи. Живе тихо, виступає іноді на концертах, щодня о п'ятій годині дня виїжджає на прогулянку й рівно о сьомій повертається додому. Рідко виїжджає в інший час, крім тих випадків, коли співає. Лише один чоловік навідує її — тільки один, зате дуже часто. Брюнет, красень, бездоганно одягається, буває у неї щодня, інколи й двічі на день. Його ім'я — містер Годфрі Нортон із Темплу. Бачите, як вигідно увійти в довіру до кучерів! Вони його возили додому від серпантайнських стаень разів двадцять і все про нього знають. Вислухавши те, що вони мені довірили, я знову пішов туди, та неподалік від Брайоні-лодж став обмірковувати подальші дії.

Цей Годфрі Нортон, вочевидь, відіграє істотну роль в усій справі. Він юрист. Це звучить зловісно. Що їх пов'яже і яка причина його частих відвідин? Хто вона: його клієнтка? Приятелька? Коханка? Якщо вона його клієнтка, то, ймовірно, саме йому віддала на зберігання ту світлину. Якщо ж коханка, то навряд чи. Від вирішення цього питання залежить, продовжувати мені роботу в Брайоні-лодж чи звернути увагу на помешкання того джентльмена в Темплі. Це питання дуже делікатне й розширює поле моїх розшуків... Боюся, Ватсоне, що надокучаю вам цими подробицями, але, щоб ви зрозуміли всю ситуацію, маю відкрити вам свої дрібні труднощі.

— Я уважно стежу за вашим викладом, — запевнив я.

— Я все ще зважував подумки цю справу, коли до Брайоні-лодж під'їхав витончений екіпаж і з нього вистрибнув якийсь джентльмен, дуже гарний, вусатий, смаглявий, із орлиним носом. Либонь, це і був той багатій, про котрого я чув. Мабуть, він дуже поспішав і був вкрай схвилюваний. Наказавши візникові чекати, він пробіг повз покоївку, яка відчинила йому двері, з виглядом людини, що почувається в цій оселі господарем.

Я пробув там десь із півгодини й бачив крізь вікно вітальні, як він міряє кроками кімнату, збуджено розповідає про щось і розмахує руками. Її я не бачив. Але ось він вийшов на вулицю, ще більше схвилюваний. Підійшовши до екіпажа, він дістав із кишені золотий годинник і заклопотано зиркнув на нього. «Женіть, як вихор! — гукнув він візникові. — Спочатку до "Гросса та Генке" на Ріджент-стрит, а потім до церкви Святої Моніки на Еджвер-роуд. Півгінеї, якщо доїдете за двадцять хвилин!»

Вони помчали, а я роздумував, чи не податися мені за ними, аж раптом до будинку

під'їхало чарівне маленьке ландо. Плащ на кучері був напіврозчахнутий, вузол краватки стирчав під самим вухом, а ремені упряжі вискочили з пряжок. Кучер заледве встиг зупинити коней, як Ірен випурхнула з дверей вілли та скочила в ландо. Я бачив її лише одну мить, але й цього було досить: дуже мила жіночка з таким обличчям, в яке чоловіки закохуються до безтями. «Церква Святої Моніки, Джоне! – гукнула вона. – Півсоверена, якщо доїдете за двадцять хвилин!»

Це був випадок, якого не можна було впустити, Ватсоне. Я вже почав зважувати, що краще: бігти за нею слідом чи причепитися до задку ландо, аж раптом на вулиці з'явився кеб. Кучер двічі зиркнув на такого непоказного клієнта, але я заплигнув раніше, ніж він устиг щось заперечити. «Церква Святої Моніки, – звелів я, – і півсоверена, якщо доїдете за двадцять хвилин!» Була за двадцять п'ять хвилин дванадцята, і, звісно, неважко було здогадатися, в чому річ.

Мій кеб мчав стрілою. Не думаю, щоб колись я їхав швидше, але екіпаж і ландо зі змиленими кіньми вже стояли біля входу до церкви. Я розрахувався з кучером і вибів сходами. У церкві не було ні душі, крім тих, за ким я стежив, і священика, котрий, мабуть, звертався до них із якимись докорами. Усі трое стояли перед віттарем. Я вирішив прогулятися поруч, як випадковий відвідувач, котрий ненароком зайшов до церкви. Раптом, на мій подив, ті трое обернулися до мене, і Годфрі Нортон щодуху кинувся в мій бік.

«Слава богу! – закричав він. – Ви саме той, хто нам потрібен. Ходімо! Ходімо!»

«У чому справа?» – спитав я.

«Ходіть, ходіть, добрий чоловіче, всього три хвилини!»

Мене мало не силою потягнули до віттаря, і, ще не встигнувши отямитись, я бурмотів відповіді, які мені шепотіли у вухо, присягався в тому, чого зовсім не знав, і взагалі допомагав шлюбу міс Ірен Адлер із містером Годфрі Нортоном.

Усе це сталося в одну мить, і ось джентльмен дякує мені з одного боку, леді – з іншого, а священик так і сяє посмішкою. Це було найбезглуздіше становище, в якому я будь-коли побував. Спогад про нього й змусив мене зараз зареготати. Мабуть, їм забракло якихось формальностей, і священик навідріз відмовився здійснити шлюбну церемонію, якщо не буде свідка. Моя вдала поява в церкві позбавила нареченого необхідності бігти на вулицю в пошуках першого-ліпшого. Наречена дала мені соверен, і я маю намір носити цю монету на ланцюжку для годинника як пам'ять про свою пригоду.

– Справа набула доволі несподіваних обертів, – зауважив я. – Що ж буде далі?

– Ну, я зрозумів, що мої плани опинилися під серйозною загрозою. Схоже було на те, що

молодята збираються негайно відбутися, і я повинен був діяти швидко й енергійно. Однак біля дверей церкви вони розлучилися: він поїхав у Темпл, а вона – до себе додому. «Маю намір проїхатися парком, як завжди, о п'ятій годині», – повідомила вона, прощаючись. Більше я нічого не чув. Вони роз'їхалися в різні боки, а я повернувся, щоб вдатися до своїх приготувань.

– У чому вони полягають?

– Трохи холодного м'яса й гальба пива, – відповів Голмс, сміючись. – Я був дуже заклопотаний і зовсім забув про їжу. Ймовірно, сьогодні ввечері в мене буде ще більше клопотів. До речі, докторе, мені знадобиться ваша допомога.

– Буду дуже радий.

– Ви не боїтеся порушувати закон?

– Анітрохи.

– І небезпека арешту вас не лякає?

– Заради доброї справи готовий і на це.

– О, тоді все чудово!

– У такому разі, я до ваших послуг.

– Був упевнений, що можу на вас розраховувати.

– Але що ви задумали?

– Коли міс Тернер принесе вечерю, усе вам поясню... А тепер, – сказав він, жадібно накидаючись на скромну їжу, приготовану економкою, – маю під час трапези обміркувати з вами всю справу, бо часу в мене залишилося мало. Зараз майже п'ята година. Через дві маємо бути на місці. Міс Ірен, або точніше, місіс, повертається зі своєї прогулянки о сьомій годині. Мусимо прибути в Брайоні-лодж, щоб зустріти її.

– Що ж далі?

– А це я вже сам. Я підготував те, що має статися. Наполягаю лише на одному: що б не трапилося, не втручайтеся. Зрозуміли?

– Я маю бути нейтральним?

– Саме так. І не робити нічого. Ймовірно, станеться невеличка прикрість. Не втручайтеся. Закінчиться тим, що мене віднесуть в оселю. Через чотири чи п'ять хвилин відчинять вікно вітальні. Вам треба стати ближче до цього відчиненого вікна.

– Гаразд.

– Маєте спостерігати за мною, бо я на вас покладаюся.

– Домовилися.

– І коли я підйму руку, ось так, киньте в кімнату те, що я вам для цього дам, і водночас кричіть: «Пожежа!» Ви все зрозуміли?

– Аякже.

– Тут немає нічого небезпечного, – сказав детектив, виймаючи з кишені згорток у формі сигари. – Це звичайна димова шашка, обладнана з обох кінців капсулем, щоб спалахнути сама собою. Уся ваша робота зводиться до цього. Коли будете кричати «Пожежа!», ваш крик підхопить купа людей, після чого зможете дійти до кінця вулиці, а я наздожену вас за десять хвилин. Сподіваюся, усе просто?

– Я маю займати нейтральну позицію, підійти ближче до вікна, спостерігати за вами й за вашим сигналом кинути у вікно цей предмет, потім здійснити гвалт про пожежу й очікувати вас на розі вулиці.

– Дуже добре.

– Можете на мене розраховувати.

– Ну, і чудово. Мабуть, мені час уже братися готувати нову роль, яку доведеться сьогодні зіграти.

Він зник у спальні й через кілька хвилин з'явився у вигляді люб'язного, простакуватого священика. Його крилатий чорний капелюх, мішкуваті штани, білий комірець, приваблива усмішка та загальний вираз доброзичливої цікавості були бездоганні. Річ не лише в тім, що Голмс переодягнув костюм. Вираз його обличчя, манери, сама душа, здавалося, змінювалися при кожній новій ролі, яку йому доводилося грати. Сцена втратила в його особі геніального актора, а наука – тонкого мислителя, коли він став фахівцем із розслідування злочинів.

Ми вийшли з дому чверть на сьому, і до призначеного часу залишалося десять хвилин, коли опинилися на Серпантайн-авеню. Уже сутеніло, на вулиці тільки-но засвітилися ліхтарі, і ми прогулювалися повз Брайоні-лодж, чекаючи повернення його мешканців.

Будинок був якраз такий, яким я собі його й уявляв за коротким описом Шерлока Голмса, але місцевість виявилася далеко не такою безлюдною, як очікував. Навпаки: ця маленька, тиха вулиця на околиці міста буквально кишіла народом. На одному розі курили та сміялися якісь волоцюги, тут також був точильник зі своїм колесом, два гвардійці фліртували з нянькою, і кілька гарно одягнених юнаків ходили туди-сюди зі сигарами в роті.

— Бачте, — зауважив Голмс, коли ми проходили перед будинком, — це весілля значно спрощує всю справу. Тепер світлина стає двосічною зброєю. Можливо, що Ірен так само не прагне, щоб фотографію побачив містер Годфрі Нортон, як не хочеться нашому клієнтові, щоб вона потрапила на очі його принцеси. Питання тепер у тому, де ми ту фотографію знайдемо.

— Справді, де?

— Не повірю, що Ірен носить її при собі. Світлина кабінетного формату занадто велика, тож її не сховати в одязі. Ірен знає, що король здатен заманити її кудись та обшукати. Дві такі спроби вже були. Отже, можемо бути впевнені, що з собою вона фотографію не носить.

— Тоді де ж вона її зберігає?

— У свого банкіра або в свого адвоката. Можливе й те, й інше, але сумніваюся і в тому, і в іншому. Жінки за своєю природою схильні до потаємності та люблять оточувати себе таємницями. Навіщо їй посвячувати в свій секрет когось іншого? Вона могла покластися на власне вміння зберігати речі, але навряд чи в неї була впевненість, що діловий чоловік, якщо вона довірить йому свою таємницю, зможе втриматися від політичного або якогось іншого впливу. Крім цього, згадайте, що вона вирішила пустити в хід фото найближчими днями. Для цього треба тримати його під рукою. Світлина має бути в її власному будинку.

— Але крадії двічі перевернули цей будинок.

— Дурниці! Вони не знали, як треба шукати.

— А як будете шукати ви?

— Я й не буду шукати.

— А як же інакше?

— Зроблю так, що Ірен покаже її мені сама.

— Вона відмовиться.

– У тому-то й річ, що не зможе... Але чую, що стукотять колеса. Це її карета. Тепер ретельно виконуйте мої вказівки.

У цю мить світло бічних ліхтарів карети з'явилося на закруті, ошатне маленьке ландо під'їхало до дверей Брайоні-лодж. Коли екіпаж зупинився, один із жебраків, котрий стояв на розі, кинувся відчиняти дверцята в надії заробити мідяк, але його відштовхнув інший нероба, котрий підбіг із тим же наміром. Виникла жорстока бійка. Олії у вогонь підлили обое гвардійців, котрі стали на бік одного з волоцюг, і точильник, котрий із таким же запалом взявся захищати іншого. В одну мить леді, котра вийшла з екіпажа, опинилася в епіцентрі бійки, в якій люди дико лупцювали один одного кулаками та палицями. Голмс кинувся в натовп, щоб захистити леді. Але, пробившись до неї, він раптом зойкнув і впав на землю з обличчям, залитим кров'ю. Коли чоловік упав, солдати кинулися навтьоки в один бік, а безхатченки – в інший. Кілька перехожих, пристойніших на вигляд, котрі не брали участі в сутичці, підбігли, щоб захистити леді та надати допомогу пораненому. Ірен Адлер, буду, як і раніше, так її називати, вибігла сходами, але зупинилася на майданчику та стала споглядати на вулицю. Її чудова фігура виділялася на тлі освітленої вітальні.

– Бідний джентльмен дуже поранений? – спитала вона.

– Він помер, – відповіли кілька голосів.

– Ні, ні, він ще живий! – вигукнув хтось. – Але він помре раніше, ніж довезете його до лікарні.

– Оце сміливий чоловік! – сказала якась жінка. – Якщо б не він, вони відібрали б у леді і гаманець, і годинника. Їх тут ціла зграя, дуже небезпечна. Ого, він іще дихає!

– Йому не можна лежати на вулиці... Дозвольте перенести його в будинок, леді?

– Звісно! Занесіть його у вітальню. Там зручний диван. Сюди, будь ласка!

Повільно й урочисто Голмса занесли в Брайоні-лодж і поклали у вітальні, між тим, як я все ще спостерігав за тим, що відбувалося, зі свого поста біля вікна. Лампи засвітили, але фіранки не були опущені, тож я міг бачити Голмса, котрий лежав на дивані. Не знаю, чи дорікало йому сумління за те, що він грав таку роль, я ж ні разу в житті не відчував глибшого сорому, ніж у ті хвилини, коли ця чарівна жінка, у змові проти якої я брав участь, доглядала з такою добротою та ласкою за пораненим. І все ж було б чорною невдячністю, якби я не виконав доручення Голмса. З важким серцем я дістав з-під мого плаща димову шашку. «Урешті-решт, – подумав я, – ми не завдаємо їй шкоди, лише заважаємо їй нашкодити іншій людині».

Голмс звівся на дивані, і я побачив, що він робить рух, як людина, котрій бракує повітря. Служниця кинулася до вікна та широко розчахнула його. Тієї ж миті Голмс підняв руку. За

цим сигналом я закинув у покій шашку й вигукнув: «Пожежа!» Тільки-но це слово встигло злетіти з моїх вуст, як його підхопила вся юрба. Добре й кепсько одягнені джентльмени, конюхи та служниці – усі заволали в один голос: «Пожежа!» Густі хмари диму клубочилися в кімнаті та виривалися крізь відкрите вікно. Я бачив, як там, за вікном, метушаться люди. Через мить почувся голос Голмса, котрий запевняв, що це хибна тривога.

Проштовхуючись крізь натовп, я дістався до рогу вулиці. Через десять хвилин, на мою радість, мене наздогнав Голмс, узяв під лікоть, і ми покинули місце бурхливих подій. Якийсь час він ішов швидко й не зронив жодного слова, поки ми не завернули в одну з тихих вулиць, що ведуть на Еджвер-роуд.

– Ви дуже вправно це виконали, докторе, – похвалив Голмс. – Якнайкраще. Все гаразд.

– Дістали фотографію?

– Я знаю, де вона схована.

– А як ви дізналися?

– Ірен мені сама показала, як я й пророкував.

– Я все ж нічого не розумію.

– Я не роблю з цього якоїсь таємниці, – всміхнувся детектив. – Усе було дуже просто. Ви, мабуть, здогадалися, що всі ці люди на вулиці були моїми спільниками. Їх усіх найняв я.

– Про це я вже здогадався.

– У руці я мав трохи вологої червоної фарби. Коли почалася бійка, кинувся вперед, упав, притиснув руку до обличчя й устав закривавлений... Старий прийом.

– Це я також збагнув...

– Вони вносять мене в будинок. Ірен Адлер змушена прийняти мене, що ж їй залишається робити? Я потрапляю у вітальню, у ту саму кімнату, яка була в мене на підозрі. Фотографія десь поблизу, або у вітальні, або в спальні. Я твердо вирішив з'ясувати, де саме. Мене кладуть на диван, я прикидаюся, що мені бракує повітря. Вони змушені відчинити вікно, і ви отримуєте можливість зробити свою справу.

– А що від цього виграли ви?

– Дуже багато. Коли жінка думає, що в її будинку пожежа, інстинкт змушує її рятувати те, що їй найдорожче. Це найбільш домінуючий імпульс, і я не раз мав із нього користь. У

дарлінгтонівському скандалі я застосував його, і в справі з арнсворським палацом також. Заміжня жінка рятує дитину, незаміжня – скриньку з коштовностями. Тепер мені ясно, що для нашої леді в будинку немає нічого дорожчого за те, що ми шукаємо. Вона кинулася рятувати саме це. Пожежну тривогу було бездоганно розіграно. Диму й лементу було досить, аби здригнулися навіть сталеві нерви. Ірен вчинила точно так, як я чекав. Світлина лежить у схованці, за висувною дошкою, якраз над мотузкою від дзвінка. Ірен в одну мить опинилася там, і я навіть побачив краєчок світлини, коли вона наполовину витягнула її. Коли ж я закричав, що це помилкова тривога, Ірен поклала фотографію назад, глянула мигцем на шашку, вибігла з кімнати, і після цього я її не бачив. Я піднявся і, вибачившись, вислизнув із оселі. Мені захотілося відразу дістати світлину, але в кімнату ввійшов кучер і став пильно наглядати за мною, тому мені мимоволі довелося відкласти свій грабунок до іншого разу. Зайва квапливість може згубити все.

– Ну, а що далі? – поцікавився я.

– Наші розшуки практично закінчилися. Завтра я піду до Ірен Адлер із королем і з вами, якщо забажаєте нас супроводжувати. Нас попросять зачекати у вітальні, але цілком можливо, що, вийшовши до нас, леді не знайде ні нас, ні фотографії. Можливо, що його величності буде приємно своїми власними руками дістати ту світлину.

– А коли ви підете туди?

– О восьмій годині ранку. Вона ще буде в ліжку, тож нам забезпечена повна свобода дій. До того ж треба діяти хутко, бо шлюб може повністю змінити її побут і звички. Я маю негайно надіслати телеграму королю.

Ми дійшли до Бейкер-стрит і зупинилися біля дверей нашого будинку. Голмс шукав у кишенях свій ключ, коли якийсь перехожий сказав:

– На добраніч, містере Шерлок Голмс!

На вулиці в цей час було кілька людей, але вітання, мабуть, походило від перехожого стрункого юнака в довгому плащі.

– Я десь уже чув цей голос, – промовив Голмс, оглядаючи бідно освітлену вулицю, – але не зрозумію, хто б це міг бути.

III

Цю ніч я спав на Бейкер-стрит. Ми сиділи вранці за кавою з грінками, коли в кімнату стрімко увійшов король Богемії.

– Ви справді добули фотографію? – вигукнув він, обіймаючи Шерлока Голмса за плечі та весело зазираючи йому в обличчя.

– Ще ні.

– Але ви сподіваєтесь її дістати?

– Сподіваюся.

– У такому разі, ходімо! Я згораю з нетерпіння.

– Нам потрібна карета.

– Мій екіпаж біля дверей.

– Це спрощує справу.

Ми зійшли вниз і знову попрямували до Брайоні-лодж.

– Ірен Адлер вийшла заміж, – зауважив Голмс.

– Заміж? Коли?

– Вчора.

– За кого?

– За англійського адвоката, його ім'я Нортон.

– Але вона, звісно, не кохає його?

– Сподіваюся, що кохає.

– Чому сподівається?

– Бо це позбавить вашу величність усіх майбутніх неприємностей. Якщо леді закохана у свого чоловіка, отже, вона байдужа до вашої величності, і тоді в неї немає підстав шкодити планам вашої величності.

– Так-так. І все ж... О, як я хотів би, щоб вона була достойна мене! Яка б із неї була королева!

Він занурився в похмуру мовчанку, яку не порушував, поки ми не виїхали на

Серпантайн-авеню.

Двері вілли Брайоні-лодж були відчинені, і на сходах стояла літня жінка. Вона з якоюсь дивною іронією витріщалася на нас, поки ми виходили з екіпажа.

– Містер Шерлок Голмс? – спитала вона.

– Авжеж, це я, – відповів мій приятель, запитально й здивовано поглянувши на неї.

– Так і є! Моя господиня попередила мене, що ви, ймовірно, зайдете. Сьогодні вранці, о п'ятій п'ятнадцять, вона поїхала зі своїм чоловіком на континент із Черінгкросського вокзалу.

– Що?! – Шерлок Голмс відсахнувся назад, блідий від смутку та несподіванки. – Хочете сказати, що вона покинула Англію?

– Атож. Назавжди.

– А папери? – хрипко спитав король. – Усе втрачено!

– Поглянемо! – Голмс шпарко пройшов повз служницю й кинувся до вітальні.

Ми з королем подалися за ним. Усі меблі в кімнаті були безладно розкидані, полиці порожні, шухляди висунуті. Либонь, господиня поспіхом порпалася в них, перед тим, як накивати п'ятами.

Голмс кинувся до мотузки дзвінка, відсунув маленьку висувну планку і, встроївши у сховок руку, витягнув звідти світлину та листа. Це була фотографія Ірен Адлер у вечірній сукні, а на листі був напис: «Містеру Шерлоку Голмсу. Вручити, коли він прийде».

Мій приятель розірвав конверт, і ми всі троє взялися читати листа. Він був датований минулою ніччю, й ось що там було написано:

«Любий містере Шерлок Голмс, ви справді чудово все це розіграли. Спочатку я поставилася до вас із довірою. До пожежної тривоги в мене не було жодних підозр. Але потім, коли я збагнула, як видала себе, то не могла не задуматися. Уже кілька місяців, як мене попередили, що якщо король вирішить найняти посередника, то обов'язково звернеться до вас. Мені дали вашу адресу. І все ж ви змусили мене викрити те, що хотіли дізнатися. Незважаючи на мої підозри, я не хотіла думати погано про милого, доброго, старого священика... Але ви ж знаєте, що я теж акторка. Чоловічий костюм для мене – не новина. Я часто користуюся тією свободою, яку він дає. Я послала кучера Джона постежити за вами, а сама побігла нагору, одягла мій прогулянковий костюм, як я його називаю, і спустилася вниз, якраз коли ви вже йшли. Я подалася за вами до ваших дверей

і переконалася, що мною справді цікавиться знаменитий Шерлок Голмс. Потім я доволі необережно побажала вам на добраніч і поїхала в Темпл, до чоловіка.

Ми вирішили, що, оскільки нас переслідує такий сильний супротивник, найкращим порятунком буде втеча. Й ось, прийшовши завтра, ви знайдете гніздо спорожнілим. Що стосується фотографії, то ваш клієнт може бути спокійний: я кохаю чоловіка, кращого за нього. А він кохає мене. Король може робити все, що йому заманеться, не остерігаючись завад із боку тієї, кому заподіяв стільки зла. Я збережу в себе світлинку тільки заради моєї безпеки, заради того, щоб у мене залишилася зброя, яка захистить мене в майбутньому від будь-яких ворожих зазіхань короля. Натомість залишаю тут іншу світлинку, яку йому, можливо, буде приємно зберегти у себе, і залишаюся, любий містере Шерлок Голмс, відданою вам Ірен Нортон, з дому – Адлер».

– Що за жінка, о, що за жінка! – вигукнув король Богемії, коли ми всі трое прочитали це послання. – Хіба я не казав вам, що вона спритна, розумна та заповзятлива? Хіба вона не була б чудовою королевою? Хіба не шкода, що вона мені не пара?

– Наскільки я пізнав цю леді, мені здається, що вона справді зовсім іншого рівня, ніж ваша величність, – холодно зауважив Голмс. – Шкодую, що не зміг довести справу вашої величності до вдалішого фіналу.

– Навпаки, любий сер! – вигукнув король. – Більшій удачі й бути не може. Я знаю, що її слово непорушне. Фотографія тепер така ж безпечна, ніби її спалили.

– Радий чути це від вашої величності.

– Я нескінченно зобов'язаний вам. Будь ласка, скажіть, як можу винагородити вас? Цей перстень...

Він зняв із пальця смарагдову каблучку й поклав її у долоню Голмсу.

– У вашої величності є щось цінніше для мене, – сказав Голмс.

– Вам варто лише назвати.

– Ця фотографія.

Король здивовано поглянув на детектива.

– Фотографія Ірен?! – вигукнув він. – Будь ласка, якщо вона вам потрібна.

– Дякую, ваша величносте. У такому випадку, ця справа завершена. Маю честь побажати вам усього найкращого.

Голмс уклонився і, не помічаючи руки, простягнутої йому королем, разом зі мною вирушив додому.

Ось і вся розповідь про те, як у королівстві Богемія мало не вибухнув дуже гучний скандал і як хитрі плани містера Шерлока Голмса зруйнувала мудра жінка. Голмс весь час насміхався над жіночим розумом, але останнім часом більше не чую його знущань. І коли він згадує Ірен Адлер або її фотографію, то завжди промовляє, як почесний титул: «Та жінка».

Спілка рудих

Це сталося восени минулого року. У Шерлока Голмса сидів якийсь літній джентльмен, дуже повний, вогняно-рудий. Я хотів було увійти, але побачив, що вони обоє захопилися бесідою, і поклавився забратися. Однак Голмс затягнув мене до кімнати та зачинив за мною двері.

— Ви прийшли дуже вчасно, мій любий Ватсоне, — привітався він.

— Я боявся вам завадити. Мені здалося, що ви маєте справу.

— Авжеж маю, і навіть дуже цікаву.

— Може, я краще зачекаю в сусідній кімнаті?

— Ні-ні... Містере Вілсон, — сказав детектив, звертаючись до товстуна, — цей джентльмен неодноразово люб'язно допомагав мені в багатьох найбільш вдалих розслідуваннях. Не сумніваюся, що й у вашій справі він буде мені дуже корисний.

Гладун підвівся з крісла та кивнув, а його маленькі оченята, що заплили жиром, допитливо оглянули мене.

— Сідайте сюди, на диван, — запропонував Голмс.

Він опустився в крісло і, як завжди у хвилини задуми, з'єднав подушечки пальців обох рук до купи.

— Я знаю, мій любий Ватсоне, — зазначив він, — що ви поділяєте мій потяг до всього незвичайного, усього, що порушує наше одноманітне буття. Якби ви не мали цього

прагнення до незвичайних подій, то не нотували б мої скромні пригоди із таким ентузіазмом... До того ж маю щиро зауважити, що деякі з ваших оповідок дещо прикрашають мою діяльність.

– Зайва скромність, ваші пригоди завжди здавалися мені дуже цікавими, – заперечив я.

– Не далі, як учора, пригадую, що казав вам, що найсміливіша фантазія неспроможна уявити собі таких незвичайних і дивовижних випадків, які зустрічаються в буденному житті.

– Я тоді ж відповів вам, що дозволяю собі сумніватися в правильності вашої думки.

– Однак, докторе, вам доведеться визнати, що я маю рацію, бо інакше я б закидав вас стількома дивовижними фактами, що ви були б змушені погодитися зі мною. Ось хоча б історія, яку мені зараз розповів містер Джабез Вілсон. Обставини, в яких вона сталася, цілком пересічні та буденні, однак мені здається, що за все своє життя я не чув кращої історії... Будь ласка, містере Вілсон, повторіть свою розповідь. Прошу вас про це не лише тому, щоб мій приятель, доктор Ватсон, вислухав її від початку до кінця, але й для того, щоб мені самому не втратити навіть найменшої дрібниці. Звісно, коли мені починають розповідати про якийсь випадок, тисячі подібних історій виринають у моїй пам'яті. Але цього разу змушений визнати, що нічого схожого я ніколи не чув.

Гладкий клієнт із певною пихою випнув груди, витягнув із кишені плаща брудну, зім'яту газету та розклав її на своїх колінах. Поки він, витягнувши шию, пробігав очима стовпчики оголошень, я уважно розглядав його та намагався, наслідуючи манеру Шерлока, вгадати за одягом і зовнішнім виглядом, що це за людина.

На жаль, мої спостереження не дали майже ніяких результатів. Одразу можна було помітити, що наш відвідувач – звичайнісінький крамар, самовдоволений, товстий і повільний. Його штани були мішкуваті, сірі, у клітинку. Його не дуже охайний темний сюртук був розстебнутий, а на темній жилетці виднівся масивний мідний ланцюг, на якому замість брелока бовтався просвердлений наскрізь квадратний шматочок якогось металу. Заношений циліндр і вицвілий коричневий плащ зі зморщеним оксамитовим коміром лежали кинуті на кріслі. Коротко кажучи, скільки б я не вдивлявся в цього чоловіка, не зміг побачити нічого вартого уваги, крім вогняно-рудого волосся. Було ясно, що він вкрай здивований якоюсь неприємною подією.

Мої погляди не уникли проникливих очей Шерлока Голмса.

– Певна річ, будь-кому ясно, – усміхнувся він, – що наш гість колись займався фізичною працею, нюхає тютюн, що він франкмасон, який був у Китаї, і що впродовж останніх місяців йому доводилося багато писати. Крім цих очевидних фактів, я не міг більше нічого вгадати.

Містер Джабез Вілсон випростався в кріслі і, не відриваючи вказівного пальця від часопису, витріщився на мого приятеля.

— Яким чином, містере Голмс, ви змогли все це дізнатися? — поцікавився він. — Звідки знаєте, наприклад, що я займався фізичною працею? Я й справді почав свою кар'єру корабельним теслею.

— Ваші руки розповіли мені про це, мій любий сер. Ваша права рука більша за ліву. Ви працювали нею більше, тому м'язи на ній розвинені краще.

— А нюхання тютюну? А франкмасонство?

— Про франкмасонство здогадатися неважко, адже ви, всупереч суворому статуту свого ордену, носите шпильку для краватки із зображенням дуги та кола.

— Отакої! Я й забув про неї... Але як ви здогадалися, що мені доводилося багато писати?

— Про що ж іще можуть свідчити ваш лискучий правий рукав і втерта матерія на лівому рукаві біля ліктя!

— А Китай?

— Лише в Китаї могла бути витатуйована рибка, що прикрашає ваше праве зап'ястя. Я вивчав татуювання, і мені доводилося навіть писати про них наукові статті. Звичай фарбувати риб'ячу луску в ніжно-рожевий колір притаманний лише Китаю. Побачивши китайську монетку на ланцюжку вашого годинника, я остаточно переконався, що ви були в Піднебесній.

Містер Джабез Вілсон голосно зареготав.

— Он воно що! — сказав він. — Я спочатку подумав, що ви хтозна якими хитрими методами відгадуєте, а, виявляється, це так просто.

— Гадаю, Ватсоне, — звернувся до мене Голмс, — що я помилився, коли пояснив, яким чином дійшов до своїх висновків. Як ви знаєте, *Omne ignotum pro magnifico* [4 - *Omne ignotum pro magnifico* (лат.) — усе невідоме показують величним.], і моїй скромній славі загрожує крах, якщо буду такий відвертий... Ви знайшли оголошення, містере Вілсон?

— Знайшов, — підтвердив той, тримаючи товстий червоний палець у центрі газетного стовпчика. — Ось воно. З цього все й почалося. Прочитайте самі, сер.

Я взяв газету й прочитав:

«Спілка рудих на виконання заповіту покійного Єзекії Гопкінса з Лебанона, Пенсільванія (США), відкриває нову вакансію для члена спілки. Пропонується платня чотири фунти стерлінгів на тиждень за суто номінальну роботу. Кожен рудий, не молодший двадцяти одного року, котрий перебуває при здоровому глузді та тверезій пам'яті, може виявитися придатним для цієї роботи. Звертатися особисто до Дункана Росса в понеділок, об одинадцятій годині, в офіс спілки на Фліт-стрит, Попс-корт, 7».

— Що, чорт забирай, це може означати? — вигукнув я, двічі прочитавши надзвичайне оголошення.

Голмс безгучно засміявся й увесь якось зіщулювався в кріслі, а це слугувало безпомилковою ознакою, що він дуже задоволений.

— Чи не занадто пересічне оголошення, як гадаєте? — спитав він. — Ну, містере Вілсон, продовжуйте свою оповідку та розкажіть нам про себе, свій дім і про те, яку роль зіграло це оголошення у вашому житті. А ви, докторе, запишіть, будь ласка, що це за газета та її дату.

— «Морнінг кронікл». 27 квітня 1890 року. Рівно два місяці тому.

— Дуже добре. Продовжуйте, містере Вілсон.

— Як я вам уже казав, містере Шерлок Голмс, — сказав Джабез Вілсон, витираючи лоб, — у мене є маленька позичкова каса на Кобург-сквер, неподалік від Сіті. Спочатку мої справи йшли не дуже добре, за останні два роки прибутків від неї вистачало хіба на те, щоб сяк-так заробляти на прожиття. Колись я мав двох помічників, але тепер залишився лише один; мені важко було б платити і йому, але він погодився працювати на півставки, щоб мати можливість вивчити мою справу.

— Є ім'я в цього невибагливого юнака? — поцікавився Шерлок Голмс.

— Вінсент Сполдінг, і він уже не юнак. Важко сказати, скільки йому років. Кращого помічника мені не знайти. Я чудово розумію, що він цілком міг би обійтися й без мене та заробляти вдвічі більше. Але, врешті-решт, якщо він задоволений, навіщо ж я вселятиму йому думки, які завдадуть шкоди моїм інтересам?

— Справді, навіщо? Вам, бачу, дуже пощастило: маєте помічника, котрому платите набагато менше, ніж платять за таку ж роботу інші. Не часто зустрічаються такі безкорисливі службовці в наш час.

— О, у мого помічника є свої недоліки! — замахав руками містер Вілсон. — Я ніколи не зустрічав людину, котра б настільки пристрасно захоплювалася фотографією. Клацає апаратом, коли треба працювати, а потім пірнає в льох, як зайча в нору, і проявляє там

свої пластинки. Це його головний недолік. Але в усьому іншому він хороший працівник.

– Сподіваюся, він і досі служить у вас?

– Атож, сер. Він і чотирнадцятирічне дівчисько, яка трохи куховарить і замітає підлогу. Більше нікого не маю, я вдівець, до того ж бездітний. Ми троє живемо дуже скромно, сер, підтримуємо вогонь у багатті та сплачуємо рахунки – ось і всі наші заслуги... Це оголошення вибило нас із рівноваги, – продовжував містер Вілсон. – Сьогодні виповнилося якраз вісім тижнів із того дня, коли Сполдінг увійшов у мій офіс із цією газетою в руці та сказав:

«Хотів би я, містере Вілсон, аби Всевишній створив мене рудим».

«Чому?» – здивувався я.

«Тому, – пояснив він, – що відкрилася нова вакансія в Спілці рудих. Тому, хто її займе, вона дасть добре заробити. Там, схоже, більше вакансій, ніж кандидатів, і виконавці заповіту ламають собі голову, не знаючи, що робити з грошми. Якби мое волосся було здатне змінити свій колір, я неодмінно скористався б цією вигідною пропозицією».

«А що це за Спілка рудих?» – зацікавився я.

Бачите, містере Голмс, я зазвичай сиджу вдома, й оскільки мені не доводиться бігати за клієнтами, бо вони самі приходять до мене, то іноді я цілими тижнями не виходжу надвір. Ось чому мало знаю про те, що відбувається у світі, і завжди радий почути щось новеньке...

«Невже ви ніколи не чули про Спілку рудих?» – широко вирячив очі Сполдінг.

«Ніколи».

«Це дуже дивно, адже ви один із тих, що має право зайняти вакансію».

«А багато можна заробити?» – перепитав я.

«Близько двохсот фунтів стерлінгів на рік максимум, але робота дрібна й до того ж така, що не заважає людині займатися якоюсь іншою справою».

«Розкажіть мені все, що знаєте про цю спілку», – попросив я.

«Як ви самі бачите, – розповідав Сполдінг, показуючи мені оголошення, – у Спілці рудих є вакансія, а ось і адреса, за якою можна звернутися за довідкою, якщо захочете дізнатися всі подробиці. Наскільки я знаю, цю спілку заснував американський мільйонер Єз Гопкінс,

великий дивак. Він сам був вогняно-рудий і співчував усім рудим на світі. Вмираючи, залишив після себе гору грошей і заповів використати їх для полегшення долі тих, у кого волосся яскраво-рудого кольору. Мені казали, що цим щасливцям платять чудову платню, а роботи не вимагають від них майже ніякої».

«Але ж рудих мільйони, – сказав я, – і кожен буде прагнути зайняти це вакантне місце».

«Не так багато, як вам здається, – заперечив він. – Оголошення, як бачите, стосується лише лондонців, причому тільки дорослих. Цей американець народився в Лондоні, прожив тут свою юність і хотів зробити щасливим своє рідне місто. Крім цього, наскільки я чув, у Спілку рудих не має сенсу звертатися тим, у кого волосся світло-руде або темно-руде, – там потрібні люди з волоссям яскравого, сліпучого, вогняно-рудого кольору. Якщо хочете скористатися цією пропозицією, містере Вілсон, доведеться піти до офісу Спілки рудих. Але чи варто вам відволікатися від ваших головних справ заради кількасот фунтів?..»

Як ви самі можете бачити, джентльмени, у мене справжнє яскраво-руде волосся вогняно-червоного відтінку, і мені здавалося, що, якщо справа дійде до змагання рудих, у мене, мабуть, таки буде шанс зайняти вакансію, що звільнилася. Вінсент Сполдінг як людина, котра добре розуміється на таких справах, міг би мені добряче прислужитися, тому я звелів зачинити віконниці на весь день і попросив його супроводжувати мене до приміщення спілки. Він дуже зрадів, що сьогодні йому не доведеться працювати, і, замкнувши офіс, ми подалися за адресою, вказаною в оголошенні.

Я побачив видовище, містере Голмс, яке мені більше ніколи не доведеться спостерігати! З півночі, із півдня, зі сходу та заходу всі люди, у волосся котрих був хоча б найменший відтінок рудого кольору, кинулися в Сіті. Вся Фліт-стріт була заповнена рудими, а Попс-корт нагадував візок гендляря, котрий торгує апельсинами. Ніколи не думав, що в Англії є стільки рудих. Тут були всі відтінки рудої барви: солом'яний, лимонний, помаранчевий, цегляний, відтінок ірландських сеттерів, жовчі, глини; але, як і зазначав Сполдінг, голів живого, яскравого, вогняного кольору було дуже небагато. Однак, побачивши таку юрбу, я впав у відчай. Сполдінг не розгубився. Не знаю, як це йому вдалося, але він штовхався й просувався так завзято, що зумів провести мене крізь натовп, і ми опинилися на сходах, що ведуть у приміщення. Сходами рухався подвійний людський потік: одні підіймалися, сповнені приємних надій, інші ж спускалися в зневірі. Ми протиснулися вперед і незабаром опинилися всередині...

– Надзвичайно цікава з вами трапилася історія! – зауважив Голмс, коли його клієнт замовк, щоб освіжити свою пам'ять дрібкою тютюну. – Будь ласка, продовжуйте.

– Там не було нічого, крім пари дерев'яних крісел і простого соснового столу, за яким сидів маленький чоловічок, ще рудіший за мене. Він перекидався кількома словами з кожним із кандидатів, коли вони підходили до столу, і в кожному знаходив якийсь недолік. Мабуть, зайняти цю вакансію було не так уже й легко. Проте, коли ми за чергою підійшли до столу,

маленький чоловічок зустрів мене набагато привітніше, ніж інших кандидатів, і, як тільки ми увійшли, замкнув двері, щоб поговорити з нами без сторонніх.

«Це містер Джабез Вілсон, – вказав мій помічник. – Він хотів би зайняти вакансію в спілці».

«І він цілком гідний того, щоб її зайняти, – втішився чоловічок. – Давно мені не траплялося бачити таку бездоганну чуприну!»

Він відступив на крок, схилив голову набік і дивився на мое волосся так довго, що я аж зніяковів. Потім раптом кинувся вперед, схопив мою руку й почав мене гаряче вітати.

«Було б несправедливо з мого боку зволікати, – видихнув він. – Однак, сподіваюся, ви пробачите мені, якщо я вдамся до певних запобіжних заходів». Він вчепився в мое волосся обома руками й смикнув так, що я аж завив від болю.

«У вас на очах сльози, – сказав незнайомець і відпустив мене. – Отже, все гаразд. Вибачте, але нам доводиться бути обережними, бо нас двічі дурили за допомогою перук і один раз – за допомогою фарби. Я міг би розповісти вам про такі нечесні витівки, що ви би втратили довіру до людства».

Він підійшов до вікна й щодуху гукнув, що вакансія вже зайнята. Стогін розчарування долинув знизу, юрба розповзлася в різні боки, і незабаром в усій цій місцині не залишилося жодного рудого, крім мене та того, хто мене наймав.

«Мое ім'я містер Дункан Росс, – назвався він, – я також отримую пенсію з того фонду, який залишив нам наш щирий добродій. Ви одружені, містере Вілсон? Маєте сім'ю?»

Я відповів, що бездітний удівець. На його обличчі з'явився вираз скорботи.

«Боже милий! – похмуро зронив він. – Та це ж дуже серйозна завада! Як прикро, що ви неодружені! Фонд був створений для збільшення популяції рудих, а не лише для підтримки їхнього життя. Яке нещастя, що ви виявилися нежонатим!»

При цих словах мое обличчя витягнулося, містере Голмс, бо я почав остерігатися, що мене не візьмуть. Але господар поміркував і заявив, що все обійдеться:

«Заради когось іншого ми не стали б порушувати правила, але людині з таким волоссям можна піти назустріч. Коли можете приступити до виконання ваших нових обов'язків?»

«Це трохи важко, адже я зайнятий в іншій справі», – замислився я.

«Не турбуйтеся про це, містере Вілсон! – заспокоїв мене Вінсент Сполдінг. – З тією роботою я впораюся й без вас».

«Скільки часу я буду зайнятий?» – поцікавився я.

«З десятої до другої».

У позичкових касах головна робота відбувається після обіду, містере Голмс, особливо по четвергах і п'ятницях, напередодні зарплати, тож я вирішив, що непогано буде заробити дещицю й у ранкові години. До того ж я знав, що мій помічник – людина надійна та цілком може виконати мою роботу, якщо доведеться.

«Такий графік мене влаштовує, – погодився я. – А скільки ви платите?»

«Чотири фунти на тиждень».

«А в чому полягає робота?».

«Робота суто номінальна».

«Що ви називаєте суто номінальною роботою?»

«Весь призначений для роботи час вам доведеться перебувати в нашому офісі або принаймні в будівлі, де він розміщується. Якщо ви хоча б раз відлучитесь у робочий час, то втратите цю посаду назавжди. Заповіт особливо наполягає на точному виконанні цього пункту. Вважатиметься, що ви не виконали наших вимог, якщо хоча б раз покинете офіс у визначений час».

«Якщо йдеться всього про чотири години на добу, мені, звісно, й на гадку не спаде кудись відлучатися», – запевнив я.

«Це дуже важливо, – наполягав містер Дункан Росс. – Потім жодних вибачень навіть слухати не станемо. Ніякі хвороби чи справи не зможуть стати виправданням. Ви маєте перебувати в приміщенні, а інакше втратите роботу».

«А в чому ж ця робота полягає?»

«Вам доведеться переписувати «Британську енциклопедію». Перший том – у цій шафі. Чорнило, пера, папір і бібулу дістанете самі, ми ж надаємо стіл і крісло. Зможете приступити до роботи завтра ж?»

«Певна річ», – підтвердив я.

«У такому разі, бувайте, містере Джабез Вілсон. Дозвольте мені ще раз привітати вас із тим, що вам вдалося отримати таку гарну посаду».

Він кивнув. Я вийшов із кімнати й подався додому разом із помічником, радіючи своїй незвичайній удачі. Весь день міркував про цю подію й до вечора трохи занепав духом, оскільки мені почало здаватися, що вся ця справа – звичайнісіньке шахрайство, хоча мені ніяк не вдавалося вгадати, у чому може полягати суть такої витівки. Здавалося неймовірним, що існує такий заповіт і що люди згодні платити такі шалені гроші за переписування «Британської енциклопедії». Вінсент Сполдінг щодуху намагався підбадьорити мене, але, лягаючи спати, я твердо вирішив відмовитися від цієї справи. Однак уранці я подумав, що варто хоча б сходити туди про всяк випадок. Купивши на пенні чорнила, прихопивши гусяче перо та сім великих аркушів паперу, я вирушив до Попс-корту. На мій превеликий подив, там усе було гаразд. Я дуже зрадив. Стіл був уже готовий для моєї роботи, і містер Дункан Росс чекав на мене. Він звелів мені почати з літери А і вийшов; однак час від часу повертався в приміщення, щоб переконатися, що я працюю. О другій годині він попрощався зі мною, похвалив за те, що я встиг переписати так багато, і замкнув за мною двері офісу.

Так відбувалося день у день, містере Голмс. У суботу мій господар виклав переді мною на стіл чотири золотих соверени – плату за тиждень. Так минув і другий тиждень, і третій. Щоранку я приходив туди рівно о десятій і рівно о другій ішов. Потроху містер Дункан Росс почав заходити в офіс лише вранці, а з часом і зовсім перестав там з'являтися. Проте я, звісно, не наважувався вийти з кімнати навіть на хвилику, адже не міг бути упевнений, що він не прийде, і не хотів ризикувати такою вигідною роботою.

Минуло вісім тижнів; я переписав статті про абата, артилерію, архітектуру, Аттику й вже сподівався незабаром перейти до літери В. Витратив цілу купу паперу, і написане мною вже ледь поміщалося на полиці. Аж раптом усе скінчилося.

– Скінчилося?

– Атож, сер. Сьогодні вранці. Я пішов на роботу, як завжди, о десятій годині, але двері виявилися замкненими, а до них був прибитий цвяшком клаптик картону. Ось він, читайте самі.

Він простягнув нам картон завбільшки із аркуш із нотатника. Там було написано:

«Спілка рудих розпущена 9 жовтня 1890 року».

Ми з Шерлоком Голмсом довго розглядали і цю коротку записку, і сумне обличчя Джабеза Вілсона; нарешті кумедний бік події затулив від нас усе інше: не втримавшись, ми зареготали.

– Не бачу тут нічого смішного! – спересердя вигукнув наш клієнт, схопившись із крісла й почервонівши до коренів свого пекучого волосся. – Якщо ви, замість того, щоб допомогти

мені, маєте намір насміхатися наді мною, я звернуся за допомогою до когось іншого!

– Ні-ні! – заперечив Голмс і знову всадив гостя в крісло. – Вашу справу я не покину нізащо на світі. Вона буквально освіжає мені душу своєю новизною. Але в ній, даруйте, таки є щось кумедне... Що ж ви зробили, знайшовши цю записку на дверях?

– Я був вражений, сер. Не знав, що й робити. Обійшов сусідні офіси, але там ніхто нічого не чув. Нарешті, я подався до власника будинку, котрий живе на першому поверсі, і спитав, чи не зможе він мені пояснити, що сталося зі Спілкою рудих. Він відповів, що ніколи не чув про таку організацію. Тоді я спитав, хто такий містер Дункан Росс. Він відповів, що це ім'я чує вперше.

«Маю на увазі, – не здавався я, – про джентльмена, котрий орендував у вас кімнату № 4».

«Рудого?»

«Авжеж».

«Його ім'я Вільям Морріс. Він юрист, орендував у мене приміщення тимчасово – його постійний офіс ремонтували. Вчора поїхав».

«Де ж його можна знайти?»

«У його постійному офісі. Він залишив свою адресу: Кінг-Едвард-стрит, 17, біля собору святого Павла».

Я подався за цією адресою, містере Голмс, але там виявилася протезна майстерня; у ній ніхто ніколи не чув ні про містера Вільяма Морріса, ні про містера Дункана Росса.

– Що ж ви зробили після цього? – спитав Голмс.

– Повернувся додому на Кобург-сквер і порадився зі своїм помічником. Він нічим не міг мені допомогти. Радив зачекати й сказав, що, ймовірно, мені повідомлять щось поштою. Але мене це не влаштовує, містере Голмс. Не хочу поступатися таким чудовим місцем без бою, й оскільки чув, що ви даєте поради бідним людям, котрі потрапили в халепу, вирушив безпосередньо до вас.

– І добре зробили, – похвалив Голмс. – Ваш випадок – чудова нагода, і я щасливий, що маю можливість зайнятися ним. Вислухавши вас, роблю висновок, що ця справа набагато серйозніша, ніж може здатися на перший погляд.

– Куди вже серйозніша! – бідкався містер Джабез Вілсон. – Я позбувся чотирьох фунтів на тиждень.

– Якщо ж говорити особисто про вас, – продовжив Голмс, – то навряд чи ви можете скаржитися на цю неординарну спілку. Навпаки, ви, наскільки я зрозумів, стали багатшими фунтів на тридцять завдяки їй, не кажучи вже про те, що набули глибоких знань про предмети, які починаються на літеру А. Тож, по суті, ви нічого не втратили.

– Не сперечаюся, все це так, сер. Але мені хотілося б знайти їх, дізнатися, хто вони такі та навіщо так наді мною покепкували, якщо тільки це був жарт. Забава обійшлася їм досить дорого: вони заплатили за неї тридцять два фунти.

– Ми спробуємо все з'ясувати. Але спочатку дозвольте мені задати вам кілька запитань, містере Вілсон. У вас давно працює помічник... Той, хто показав вам оголошення?

– На той час десь близько місяця.

– Де ви його знайшли?

– Відгукнувся на мое оголошення у газеті.

– Лише він відгукнувся на ваше оголошення?

– Ні, відгукнулося загалом десь десятеро.

– Чому ж вибрали саме його?

– Бо він меткий і дешевий.

– Вас спокусила можливість платити йому півзарплати?

– Атож.

– Який він на вигляд, той Вінсент Сполдінг?

– Маленький, кремезний, дуже жвавий. Жодної волосини на обличчі, хоча йому вже під тридцять. На чолі має білу плямочку від опіків кислотою.

Голмс випростався й розхвилювався.

– Я так і думав! – сказав він. – А ви не помічали дірочок для кульчиків у його вухах?

– Помітив, сер. Він пояснив мені, що вуха йому проколола якась циганка, коли був маленький.

– Гм! – мовив Голмс і відкинувся на спинку крісла в глибокій задумі. – Він досі у вас?

– О, так, сер, я тільки-но його бачив.

– Він добре виконував роботу, коли вас не було вдома?

– Не можу поскаржитися, сер. Утім, уранці в моїй касі майже нема чого робити.

– Цього досить, містере Вілсон. За день-два матиму честь повідомити вам, що думаю про цю подію. Сьогодні субота... Сподіваюся, у понеділок всі ми вже щось знатимемо.

– Ну, Ватсоне, – спитав Голмс, коли наш відвідувач пішов, – що про все це думаєте?

– Нічого не думаю, – відповів я відверто. – Справа ця видається мені якоюсь таємничою.

– Загальне правило таке, – сказав Голмс, – чим дивніший випадок, тим менше в ньому виявляється таємничого. Якраз тривіальні, безбарвні злочини розгадати найважче, подібно до того, як найважче розшукати в натовпі людину з пересічними рисами обличчя. Але з цим випадком треба розібратися якнайшвидше.

– Що маєте намір робити? – уточнив я.

– Курити, – відповів детектив. – Це завдання якраз на три люльки, і попрошу вас хвилин із десять не звертатися до мене.

Він скоцюрбився в кріслі, підняв худі коліна до яструбиного носа й довго сидів у такій позі, заплющивши очі, та вистромив уперед чорну глиняну люльку, схожу на дзьоб якоїсь дивної птиці. Я дійшов висновку, що він заснув, і сам уже почав дрімати, аж раптом він схопився з виглядом людини, котра прийняла доленосне рішення, і поклав свою люльку на камін.

– Сарасейт грає сьогодні в Сент-Джеймс-холі, – повідомив він. – Що думаєте про це, Ватсоне? Можуть ваші пацієнти обійтися без вас упродовж кількох годин?

– Сьогодні справ не маю. Моя практика забирає в мене не надто багато часу.

– У такому разі, натягайте капелюха й гайда. Передусім мені треба дістатися Сіті. Десь по дорозі поїмо.

Ми доїхали в метро до Олдерсгейта, звідти пішли пішки до Кобург-сквер, де відбулися всі ті події, про які нам розповідали вранці. Кобург-сквер – маленька сонна площа із жалюгідними претензіями на аристократичний стиль. Чотири ряди бруднуватих двоповерхових цегляних будинків світять вікнами на крихітний садочок, зарослий бур'яном, серед якого кілька бляклих лаврових кущів ведуть важку боротьбу з насиченим

кіптявою повітрям. Три позолочених кулі та брунатна вивіска, що висіла на розі з написом «Джабез Вілсон», виведена білими літерами, вказували, що тут розташувалося підприємство нашого рудого клієнта.

Шерлок Голмс зупинився перед дверима, спрямував на них очі, що яскраво поблискували з-під примружених повік. Потім повільно пішов вулицею, згодом повернувся до рогу, уважно вдивляючись у будинки. Перед позичковою касою він разів зо три сильно луснув ціпком по бруківці, потім підійшов до дверей і постукав. Двері негайно ж відчинив кмітливий, чисто поголений юнак, котрий запросив нас увійти.

– Дякую, – сказав Голмс. – Я хотів лише спитати, як пройти звідси на Стренд.

– Третій поворот праворуч, четвертий ліворуч, – миттю відповів помічник містера Вілсона й зачинив двері.

– Але ж і спритник! – зауважив Голмс, коли ми знову рушили вулицею. – Вважаю, що за спритністю він займає четверте місце в Лондоні, а за хоробрістю, мабуть, навіть третє. Я про нього дещо знаю.

– Можливо, – доклався я, – помічник містера Вілсона відіграє важливу роль у цій Спілці рудих. Упевнений, ви питали дорогу лише для того, щоб поглянути на нього.

– Не на нього.

– А на що ж тоді?

– На його коліна.

– І що побачили?

– Те, що й очікував.

– А навіщо ж гримали по бруківці?

– Любий докторе, зараз час для спостережень, а не для балачок. Ми – розвідники у ворожому таборі. Нам вдалося дещо дізнатися про Кобург-сквер. Тепер обстежуємо вулиці, які прилягають до неї з іншого боку.

Різниця між Кобург-сквер і тим, що ми побачили, коли завернули за ріг, була настільки ж великою, як різниця між картиною та її зворотним боком. За рогом проходила одна з головних артерій міста, що з'єднує Сіті з північчю та заходом. Ця велика вулиця була сповнена екіпажами, що рухалися двома потоками праворуч і ліворуч, а на тротуарах чорніли рої пішоходів. Дивлячись на ряди прекрасних крамниць і розкішних офісів, важко

було собі уявити, що позаду цих самих будинків розташована така убога, безлюдна площа.

– Дозвольте мені роздивитися, – попросив Голмс, зупинившись на розі й уважно розглядаючи кожен будинок, один за одним. – Хочу запам'ятати розташування будівель. Вивчення Лондона – моя пристрасть... Спочатку знаходиться тютюновий магазин Мортімера, після нього – газетна крамничка, далі – Кобурзьке відділення «Міського та приміського банку», далі – вегетаріанський ресторан, ще далі – депо фіакрів Мак-Ферлейна. А там уже наступний квартал... Ну, докторе, своє ми зробили! Тепер можемо трохи розважитися: канапка, горнятко кави – і в країну скрипок, де все солодке, м'яке та гармонійне, де немає рудих клієнтів, котрі докучають нам головолічками.

Мій приятель пристрасно захоплювався музикою. Він був не лише дуже здібним виконавцем, але й неабияким композитором. Весь вечір просидів у кріслі, цілком щасливий, легко ворушачи довгими тонкими пальцями в такт музиці: його м'яко усмінене обличчя, його вологі, затуманені очі нічим не нагадували Голмса-детектива, безжалісного хитрого Голмса, переслідувача бандитів. Його дивовижний характер складався з двох стрижнів. Мені часто спадало на гадку, що його приголомшлива своєю точністю проникливість народилася в боротьбі з поетичною задумою, яка становила основну рису цього чоловіка. Він постійно переходив від цілковитої розслабленості до надзвичайної енергійності. Я вже добре знав, із яким бездумним спокоєм він віддавався своїм імпровазіям і нотам вечорами. Але коли мисливська пристрасть раптово охоплювала детектива, властива йому блискуча сила мислення наростала до ступеня інтуїції, і люди, незнайомі з його методою, починали вважати, що перед ними не людина, а якась надприродна істота. Спостерігаючи за ним у Сент-Джеймс-холі й помітивши, з якою повнотою його душа віддається музиці, я відчував, що тим, за ким він полює, буде непереливки.

– Ви, докторе, збираєтеся, звісно, йти додому, – сказав він, коли концерт скінчився.

– Додому, куди ж іще?

– А мені ще треба залагодити одну справу, яка забере в мене три-чотири години. Ця подія на Кобург-сквер – дуже серйозна річ.

– Серйозна?

– Там готується великий злочин. У мене є всі підстави вважати, що ми ще встигнемо йому запобігти. Але все ускладнюється через те, що сьогодні субота. Увечері мені може знадобитися ваша допомога.

– О котрій годині?

– Десь о десятій, не раніше.

– Рівно о десятій буду на Бейкер-стрит.

– Красно дякую. Майте на увазі, докторе, що справа буде небезпечна. Візьміть із собою свій армійський револьвер.

Він помахав мені рукою, круто обернувся й миттю зник у натовпі.

Я не вважаю себе дурнішим за інших, але завжди, коли маю справу з Шерлоком Голмсом, мене гнітить важке усвідомлення власної тупості. Адже я чув і бачив те саме, що й він, однак, судячи з його слів, він знає та розуміє не лише те, що трапилося, але й те, що буде далі, мені ж уся ця справа, як і раніше, видається незрозумілим безглуздом.

Дорогою додому я знову пригадав усю надзвичайну розповідь рудого переписувача «Британської енциклопедії», наші відвідини Кобург-сквер, і ті зловісні слова, які Голмс сказав мені на прощання. Що означає ця нічна експедиція та для чого потрібно, щоб я прийшов озброєним? Куди ми вирушимо з ним і що доведеться робити? Голмс натякнув, що безбородий помічник власника позичкової каси – вельми небезпечна особа, здатна на великі злочини.

Я з усіх сил намагався розгадати ці загадки, але в мене нічого не вийшло, тому вирішив чекати ночі, яка мала пояснити мені все.

О чверть на десяту я вийшов із дому і, пройшовши Гайд-парком, через Оксфорд-стрит, опинився на Бейкер-стрит. Біля під'їзду стояли два кеби, і, увійшовши до передпокою, я почув гомін голосів. Застав у Голмса двох людей. Детектив жваво бесідував із ними. Одного я знав – це був Пітер Джонс, офіційний агент поліції; інший був довготелесий, худий, похмурий чоловік у блискучому циліндрі та гнітюче бездоганному смокінгу.

– Тепер уже всі є! – оголосив Голмс, застібаючи матроську куртку й беручи з полиці мисливський стек із важким держакон. – Ватсоне, ви, здається, знайомі з містером Джонсом із Скотленд-Ярду? Дозвольте представити вас містерові Меррівезеру. Містер Меррівезер також візьме участь у нашій нічній пригоді.

– Як бачите, докторе, ми з містером Голмсом знову полюємо разом, – озвався Джонс зі своїм звичним пихатим і поблажливим виглядом. – Наш приятель – безцінний чоловік. Але на самому початку ловів йому потрібна допомога старого гончака для переслідування звіра.

– Боюся, що ми вполюємо не звіра, а качку, – похмуро зауважив містер Меррівезер.

– Можете цілком довіритися містерові Голмсу, сер, – з повагою промовив агент поліції. – У нього свої власні улюблені методи, які, дозволю собі зауважити, дещо абстрактні та

фантастичні, але, однак, дають блискучі результати. Маю визнати, що бували випадки, коли він мав рацію, а офіційна поліція – ні.

– Якщо вже ви так кажете, містере Джонс, отже, все гаразд, – хитро прижмурився незнайомец. – І все ж, зізнаюся, мені шкода, що сьогодні не доведеться зіграти мою звичну партію в робер. Це перший суботній вечір за двадцять сім років, який я проведу без карт.

– У сьогоднішній грі ставка більша, ніж у ваших картярських іграх, – зауважив Шерлок Голмс, – і сама гра цікавіша. Ваша ставка, містере Меррівезер, – тридцять тисяч фунтів стерлінгів. А ваша ставка, Джонсе, – людина, котру ви давно хочете спіймати.

– Джон Клей – убивця, злодій, грабіжник і шахрай, – зазначив Джонс. – Він іще молодий, містере Меррівезер, а вже найметкіший злодій у країні: ні на кого іншого я не одягнув би кайданки так охоче, як на нього. Він надзвичайна людина, цей Джон Клей. Його дід був герцогом, сам він навчався в Ітоні й Оксфорді. Його мозок такий самий витончений, як і його пальці, і хоча ми на кожному кроці натикаємося на його сліди, він досі залишається невловимим. На цьому тижні він обкраде когось у Шотландії, а наступного вже збирає гроші на будівництво дитячого притулку в Корнуеллі. Я ганяюся за ним уже кілька років, а ще жодного разу його не бачив.

– Сьогодні вночі матиму честь вам його представити. Мені також доводилося разів зо два натикатися на подвиги містера Джона Клея, і я цілком згоден із вами, що він наймайстерніший злодій у країні... Вже одинадцята година, і нам час виступати. Ви двоє ідьте першим кебом, а ми з Ватсоном поїдемо другим.

Під час нашої довгої поїздки Шерлок був не надто товариський: сидів відкинувшись і насвистував мелодії, які сьогодні почув на концерті. Ми їздили нескінченною плутаниною освітлених вулиць, поки нарешті не дісталися до Фаррінгтон-стрит.

– Тепер уже зовсім близько, – заспокоїв мій приятель. – Меррівезер – директор банку, який особисто зацікавлений у усій справі. Джонс також нам знадобиться. Він хороший хлопець, хоча нічого не пам'ятає у своїй професії. Втім, у нього є одна безперечна чеснота: він відважний, як бульдог, і чіпкий, як рак. Якщо схопить когось своєю клешнею, то вже не випустить... Ми приїхали. Ось і вони.

Ми знову зупинилися на тій самій людній і жвавій вулиці, де були вранці. Заплативши візникам і слідуючи за містером Меррівезером, ми увійшли в якийсь вузький коридор і прошмигнули в бічні дверцята, які він відімкнув для нас. За дверцятами виявився інший коридор, дуже короткий. В кінці коридору були масивні залізні двері. Відчинивши їх, ми спустилися кам'яними східцями гвинтових сходів і підійшли до ще одних дверей, настільки ж важких. Містер Меррівезер зупинився, щоб засвітити ліхтар, і повів нас темним коридором, що пахнув землею. Минувши ще одні двері, ми опинилися у великому склепі

чи льосі, заставленому кошиками та важкими скринями.

– Згори проникнути сюди ой як не легко, – зауважив Голмс, піднявши ліхтар й оглянувши стелю.

– Знизу також, – додав містер Мерривезер, грюкнувши ціпком по плитах, якими була викладена підлога. – Хай йому грець, звук такий, ніби там порожнеча! – вигукнув він із подивом.

– Змушений попросити вас не галасувати, – сердито буркнув Голмс. – Через вас уся наша експедиція може закінчитися невдало. Будьте люб’язні, сядьте на одну з цих скринь і не заважайте.

Солідний містер Мерривезер із ображеним виглядом сів на кошика, а Голмс опутився на коліна й за допомогою ліхтаря та лупи взявся вивчати щілини між плитами. За кілька секунд, задоволений результатами свого дослідження, він піднявся й сховав лупу до кишені.

– Маємо ще мінімум годину, – зауважив він, – бо вони навряд чи візьмуться за справу раніше, ніж поважний лихвар засне. А от коли він засне, вони не гаятимуть ні хвилини, бо чим раніше закінчать роботу, тим більше часу матимуть для втечі... Ми перебуваємо, докторе, як ви, без сумніву, вже здогадалися, у підвалах відділення одного з найбагатших лондонських банків. Містер Мерривезер – голова правління банку. Він пояснить нам, що змушує найзухваліших злочинців саме зараз із особливою увагою ставитися до цих підвалів.

– Ми зберігаємо тут наше французьке золото, – пошепки сказав директор. – Ми вже мали ряд попереджень, що буде здійснено спробу його вкрати.

– Ваше французьке золото?

– Атож. Кілька місяців тому нам знадобилися додаткові кошти, і ми позичили тридцять тисяч наполеондорів у банку Франції. Але нам навіть не довелося розпаковувати ці гроші, і вони досі лежать у наших підвалах. Кошик, на якому я сиджу, містить дві тисячі наполеондорів, поскладаних між аркушами свинцевого паперу. Рідко в одному відділенні банку тримають стільки золота, скільки зберігається в нас зараз. Якимось чином про це дізналися, і це змушує директорів напружитися.

– Маєте всі підстави для неспокою, – озвався Голмс. – Ну, нам час приготуватися. Вважаю, що впродовж найближчої години все буде скінчено. Доведеться, містере Мерривезер, прикрити цей ліхтар чимось темним...

– І сидіти в темряві?

– Боюся, що так. Я прихопив колоду карт, щоб ви могли зіграти свою партію в робер, адже нас тут якраз четверо. Але бачу, що дії ворога зайшли настільки далеко, що залишити тут світло було б ризиковано. До того ж нам треба помінятися місцями. Вони відчайдухи й, хоча ми нападємо на них раптово, можуть заподіяти нам чимало лиха, якщо не будемо обережні. Я стану за цим кошиком, а ви сховайтеся за тими. Коли я спрямую на грабіжників світло, хапайте їх. Якщо вчинять стрілянину, Ватсоне, стріляйте в них без вагань.

Я поклав свій заряджений револьвер на віко дерев'яної скрині, а сам зачаївся за нею. Голмс накрив ліхтар і залишив нас у цілковитій пільмі. Запах нагрітого металу нагадував нам, що ліхтар не згасили й що світло готове спалахнути будь-якої миті. Мої нерви, напружені від очікування, були придушені цією раптовою темрявою та цією холодною вогкістю підземелля.

– Для втечі вони мають лише один шлях – назад, через будинок на Кобург-сквер, – прошепотів Голмс. – Сподіваюся, ви зробили те, про що я вас просив, Джонсе?

– Інспектор і два офіцери чекають їх біля головного входу.

– Отже, ми заткнули всі дірки. Тепер залишається лише мовчати та чекати.

Як повільно тягнувся час! По суті, минула всього година з чвертю, а мені здавалося, що ніч уже скінчилася, і надворі світає. Мої ноги втомилися й затерпли, оскільки я боявся навіть ворухнутися, нерви були напнуті. І раптом я помітив мерехтіння світла внизу. Спочатку це була слабка іскра, що промайнула в просвіті між плитами підлоги. Незабаром вона перетворилася на жовту смужку. Потім без жодного шуму в підлозі з'явився отвір, а посеред освітленого простору – рука – біла, жіночна, – яка начебто намагалася намацати якийсь предмет. Упродовж хвилини ця рука з рухомими пальцями стриміла з підлоги. Потім вона зникла так само раптово, як виникла, і все знову занурилося в пільму. Лише крізь вузьеньку щілину між двома плитами пробивалося слабке світло.

Однак за мить одна із широких білих плит перекинулася з різким скрипінням, і на її місці опинилася глибока квадратна яма, з якої линуло світло ліхтаря. Над ямою з'явилося гладко поголене хлоп'яче обличчя; невідомий пильно поглянув навсібіч: дві руки вперлися в край отвору; плечі піднялися з ями, потім піднявся й увесь тулуб; коліно вперлося в підлогу. За мить незнайомиць уже стояв на підлозі біля ями на повний зріст та допомагав вилізти своєму товаришеві, такому ж маленькому та гнучкому, із блідим обличчям і з кучмою яскраво-рудого волосся.

– Все гаразд, – прошепотів він. – Стамеску й лантухи маєш?.. Дідько! Стрибай, Арчі, стрибай, а я вже дам собі раду.

Шерлок Голмс схопив його за комір. Другий злодій прошмигнув у нору; Джонс намагався його затримати, але, мабуть, без успіху: я почув тріск матерії, що рветься. У світлі ліхтаря блиснуло дуло револьвера, але Голмс мисливським стеком хльоснув свого бранця по руці, і револьвер із дзенькотом упав на кам'яну підлогу.

– Марно, Джоне Клею, – сказав Голмс м'яко. – Ви не маєте жодних шансів.

– Бачу, – відповів той зовсім спокійно. – Але товаришеві моему вдалося втекти, і ви спіймали лише полу його піджака.

– Трое людей чекають його за дверима, – запевнив Голмс.

– То он воно як! Чисто спрацьовано! Вітаю.

– А я вас. Ваша вигадка з рудими дуже оригінальна та вдала.

– Зараз ви побачите свого приятеля, – озвався Джонс. – Він краще вміє пірнати в нори, ніж я. А тепер я одягну на вас кайданки.

– Заберіть свої брудні руки, будь ласка! Не чіпайте мене! – верескнув наш бранець після того, як на нього одягнули наручники. – Можливо, ви й не знаєте, що в мені тече королівська кров. Будьте люб'язні, називати мене «сер» і казати мені «будь ласка», коли звертаєтеся до мене.

– Дуже добре, – усміхнувся Джонс. – Будь ласка, сер, підійміться нагору й будьте ласкаві сісти в кеб, який відвезе вашу світлість у поліцію.

– Оце вже краще, – спокійно зазначив Джон Клей.

Церемонно вклонившись, він безтурботно пішов під наглядом детектива.

– Містере Голмс, – Меррівезер вивів нас із комори, – навіть не знаю, як наш банк зможе віддячити вам за цю послугу. Вам вдалося запобігти найбільшій крадіжці.

– Я мав свої власні порахунки з містером Джоном Клеем, – відмахнувся Голмс. – Витрати на сьогоднішню справу були незначні, і ваш банк безумовно відшкодує їх мені, хоча, по суті, я вже нагороджений тим, що пережив єдину в своєму роді пригоду та почув чудову оповідку про Спілку рудих...

– Бачте, Ватсоне, – пояснив мені Шерлок Голмс рано вранці, коли ми сиділи з ним на Бейкер-стріт за склянкою віскі із содовою, – мені з самого початку було ясно, що єдиною метою цього фантастичного оголошення про Спілку рудих і переписування «Британської енциклопедії» може бути лише усунення з дому не надто розумного лихваря на кілька

годин щодня. Спосіб, який вони вибрали, звісно, курйозний, однак завдяки йому вони цілком домоглися свого. Весь цей план, без сумніву, з'явився в голові Клея через колір волосся його спільника. Чотири фунти на тиждень слугували для Вілсона приманкою, а що таке чотири фунти для тих людей, які розраховували отримати тисячі! Вони помістили в газеті оголошення. Один шахрай орендував тимчасовий офіс, інший умовив свого господаря сходити туди, й обое отримали можливість щоранку користуватися його відсутністю. Тільки-но я почув, що помічник вдовольняється половиною платні, то зрозумів, що для цього в нього є поважні причини.

— А як ви здогадалися про їхній задум?

— Підприємство нашого рудого клієнта – незначне, у всьому приміщенні немає нічого такого, заради чого варто було б затівати таку складну гру. Отже, вони мали на увазі щось, що перебуває за його межами. Що це може бути? Я згадав про пристрасть помічника до фотографії, про те, що він зловживає цією звичкою, щоб для чогось лазити в льох. Льох! Ось інший кінець заплутаної нитки. Я докладно розпитав Вілсона про цього таємничого помічника й збагнув, що маю справу з одним із найбезжальніших і найзухваліших злочинців Лондона. Він щось робить у льосі, щось складне, бо йому доводиться працювати там по кілька годин щодня впродовж двох місяців. Чим же він може там займатися? Тільки одним: копанням ями, що веде до якоїсь іншої будівлі. Дійшовши такого висновку, я закликав вас і вирушив ознайомитися з тим місцем, де це все відбувається. Ви були дуже здивовані, коли я луснув ціпком по бруківці. Я ж хотів дізнатися, куди прокладають рів – перед фасадом чи позаду. Виявилось, що не перед фасадом. Я подзвонив. Як і очікував, мені відчинив помічник. У нас уже бували з ним певні сутички, але ми ніколи не бачили один одного в обличчя. Та й цього разу я йому в обличчя не зазірав. Хотів лише побачити його коліна. Ви могли б і самі помітити, які вони в нього були брудні, зім'яті, протерті. Вони свідчили про багато годин, проведених за копанням ями. Залишалось лише з'ясувати, куди саме він копав. Я завернув за ріг, побачив вивіску «Міського та приміського банку» і зрозумів, що завдання виконане. Коли після концерту ви вирушили додому, я поїхав до Скотленд-Ярду, а звідти – до голови правління установи.

— А звідки ви дізналися, що вони спробують грабувати саме цієї ночі? – спитав я.

— Зачинивши офіс Спілки рудих, вони наче повідомляли, що більше не мають потреби у відсутності містера Джабеза Вілсона, – іншими словами, їхній підкоп готовий. Було ясно, що вони спробують скористатися ним якнайшвидше, адже, по-перше, підкоп можуть виявити, а по-друге, золото можуть перевезти в інше місце. Субота їм особливо зручна, бо вона дає їм зайву добу для втечі. На підставі всіх цих міркувань я дійшов висновку, що вони здійснять спробу пограбування цієї ночі.

— Ваші міркування просто чудові! – вигукнув я в щирому захопленні. – Ви створили такий довгий ланцюг, і кожна ланка в ньому бездоганна.

– Цей випадок врятував мене від гнітючої нудьги, – позіхнув Шерлок Голмс. – На жаль, відчуваю, що вона знову починає докучати мені! Усе мое життя – суцільне зусилля уникнути сумної одноманітності наших життєвих буднів. Маленькі загадки, які часом розгадую, допомагають мені досягнути цієї мети.

– Ви справжній добродій людства, – зауважив я.

Голмс стенив плечима:

– Мабуть, я й справді можу чимось прислужитися. *L'homme c'est rien – l'oeuvre c'est tout*[5 - *L'homme c'est rien – l'oeuvre c'est tout* (франц.) – людина – ніщо, робота – все.], як писав Гюстав Флобер у листі до Жорж Санд.

Справа про ідентифікацію

– Мій любий друже, життя набагато химерніше, ніж усе, що здатна створити людська уява, – зауважив Шерлок Голмс, коли ми з ним сиділи біля каміна в його помешканні на Бейкер-стріт. – Нам і на гадку би не спало багато речей, які насправді є чимось цілком банальним. Якби ми з вами могли, взявшись за руки, вилетіти з вікна і, витаючи над цим величезним містом, трохи підняти дахи та зазирнути до будинків, то порівняно з викритими нами надзвичайними збігами, задумами, непорозуміннями, незбагненими подіями, які, прокладаючи собі шлях крізь численні покоління, призводять до зовсім неймовірних результатів, усе красне письменство з його умовностями та заздалегідь приреченими розв'язками здалося б нам пласким і тривіальним.

– І все ж ви мене не переконали, – заперечив я. – Справи, про які читаємо в газетах, зазвичай, показані в доволі відвертому та непривабливому вигляді. Натуралізм поліційних звітів доведений до краю, і слід визнати, що це не робить їх хоч трохи цікавими чи мистецькими.

– Для того, щоб досягнути справді реалістичного ефекту, потрібен ретельний відбір, певна стриманість, – зазначив Голмс. – А цього якраз і бракує поліційним звітам, де набагато більше місця відводиться вульгарним сентенціям мирового судді, ніж подробицям, в яких і полягає суть справи для уважного спостерігача. Повірте, немає нічого менш природного, ніж банальність.

Я всміхнувся й похитав головою.

– Розумію, чому ви так міркуєте. Звісно, перебуваючи в становищі неофіційного

консультанта та помічника жителів трьох континентів, котрі неабияк заплуталися в своїх справах, ви постійно маєте справу з усілякими дивними та фантастичними явищами. Але влаштуємо практичний експеримент, поглянемо, наприклад, що написано тут, – запропонував я, підіймаючи з підлоги ранкову газету. – Візьмімо перший-ліпший заголовок: «Жорстоке поводження чоловіка з дружиною». Далі є півстовпчика тексту, але я, навіть не читаючи, упевнений, що там нічого нового немає. Без сумніву, згадані інша жінка, п'ятка, качалка, синці, сповнена співчуття сестра або власниця квартири. Навіть бульварний писака не зміг би надряпати нічого більш грубого.

– Боюся, що ваш приклад невдалий, як і вся ваша аргументація, – не погодився Голмс, беручи газету. – Це – справа про розлучення Дандеса, і так вийшло, що я займався з'ясуванням деяких дрібних обставин, пов'язаних із нею. Чоловік був непитущим, жодної іншої жінки не було, а скарга полягала в тому, що він завів собі звичку після їжі виймати штучну щелепу та жбурляти нею в дружину, що, погодьтеся, навряд чи примариться пересічному новелісту. Візьміть дрібку тютюну, лікарю, і зізнайтеся, що я поклав вас на обидві лопатки з вашим прикладом.

Він простягнув мені старовинну золоту табакерку з великим аметистом на кришці. Пишність цієї речі настільки не пов'язувалася з простими та скромними звичками мого приятеля, що я не зміг втриматися від зауваження з цього приводу.

– Авжеж, я зовсім забув, що ми з вами вже кілька тижнів не бачилися, – сказав він. – Це невеличкий сувенір від короля Богемії в подяку за мою допомогу в справі з листами Ірен Адлер.

– А перстень? – спитав я, глянувши на чудовий діамант, що виблискував у нього на пальці.

– Подарунок голландської королівської родини. Але ця справа настільки делікатна, що я не маю права довіритися навіть вам, хоча ви люб'язно взяли на себе турботу описати деякі з моїх скромних здобутків.

– А зараз пригледіли якісь справи? – поцікавився я.

– Десять-дванадцять, але жодної цікавої. Тобто всі вони по-своєму важливі, але мені чомусь байдужі. Розумієте, я виявив, що саме незначні справи дають ґрунт для спостережень, тонкого аналізу причин і наслідків, які єдині й складають усю красу слідства. Великі злочини, здебільшого, дуже прості, бо мотиви серйозних злочинів переважно очевидні. А серед цих справ нічого цікавого немає, якщо не брати до уваги одну вельми заплутану історію, що сталася в Марселі. Не виключено, однак, що не мине й кількох хвилин, як у мене буде вибагливіша справа, бо я вже бачу одну з моїх клієнток.

Кажучи це, він піднявся з крісла, підійшов до вікна та задивився на тиху, сіру лондонську вулицю. Поглянувши через його плече, я побачив на протилежному боці велику жінку у

важкому хутряному боа, із помітним волохатим червоним пером на кокетливо заломленому набік крислатому капелюшку. З-під цих пишних обладунків вона нерішуче зиркала на наші вікна, раз у раз пориваючись уперед і нервово мнучи застібку рукавички.

Раптово, як плавець, що стрибає у воду, вона кинулася через вулицю, і ми почули різкий дзвінок.

— Знайомі симптоми, — мовив Голмс, кидаючи в камін недопалок. — Нерішучість біля дверей завжди свідчить про сердечні справи. Вона хоче просити поради, але боїться: справа, либонь, занадто делікатна. Але й тут бувають різні відтінки. Якщо жінку глибоко образили, вона вже не вагається і, зазвичай, обриває шворку. У цьому випадку також можна припустити любовну історію, проте ця дівчина не так сердита, як стривожена або засмучена. А ось і вона. Зараз усі наші сумніви будуть розвіяні.

У цю мить у двері постукали, і хлопчик у куртці з гудзиками доповів про прибуття міс Мері Сазерленд, яка височіла позаду його маленького чорного силуету, немов торговельний корабель у повному оснащенні, що прямує слідом за крихітним лоцманським ботом. Шерлок Голмс привітав відвідувачку з властивою йому невимушеною чемністю, потім зачинив двері і, посадивши її в крісло, оглянув пильним і водночас характерним для нього неухвальною поглядом.

— Вам не здається, — спитав він, — що при вашій короткозорості надто втомливо так багато друкувати на машинці?

— Спочатку я втомлювалася, але тепер друкую наосліп, — відповіла вона.

Раптом, зрозумівши сенс його слів, вона сіпнулася й зі страхом поглянула на Голмса. На її широкому щирому обличчі з'явилося неймовірне здивування.

— Ви мене знаєте, містере Голмс? — вигукнула вона. — Інакше звідки все це дізналися?

— Неважливо, — засміявся Голмс. — Усе знати — мій фах. Можливо, я навчився бачити те, чого інші не помічають. Інакше навіщо вам було би приходити до мене за порадою?

— Я прийшла тому, що чула про вас від місіс Етеридж, чоловіка котрої ви так швидко знайшли, коли всі, навіть поліція, вважали його загиблим. О, містере Голмс, якби ви так само допомогли й мені! Я неможлива, але все ж маю ренту в сто фунтів на рік і, крім цього, заробляю друкуванням на машинці, і готова віддати все, аби дізнатися, що сталося з містером Госмером Енджелом.

— Чому ви так квапилися звернутися до мене за порадою? — спитав Шерлок Голмс, склавши кінчики пальців і дивлячись на стелю.

На невибагливому личку міс Мері Сазерленд знову з'явився переляк.

– Так, я й справді мало не вилетіла з дому, – підтвердила вона. – Мене розлютила байдужість, із якою містер Віндібенк, тобто мій батько, поставився до цієї справи. Він не хоче йти ні в поліцію, ні до вас, нічого не бажає робити, лише каже, що нічого страшного не сталося, ось я й не витримала, абияк одягнулася й вирушила прямо до вас.

– Ваш батько? – уточнив Голмс. – Скоріше, вітчим. Адже у вас різні прізвища.

– Атож, вітчим. Я називаю його батьком, хоча це смішно – він усього на п'ять років і два місяці старший за мене.

– А ваша матінка жива?

– О, так, мама жива й здорова. Не дуже я була задоволена, коли вона вийшла заміж, і настільки швидко після смерті татка, причому новий чоловік років на п'ятнадцять за неї молодший. У тата була паяльна майстерня на Тоттенгем-Корт-роуд – прибуткова справа, і мама продовжувала вести її за допомогою старшого майстра, містера Гарді. Але містер Віндібенк змусив її продати майстерню: йому, бачте, не личить, бо він комівояжер із продажу вин. Вони отримали чотири тисячі сімсот фунтів разом із відсотками, хоча батько, якби був живий, отримав би набагато більше.

Мені здавалося, що Шерлоку Голмсу набридне ця буденна розповідь, але він, навпаки, слухав дуже уважно.

– І ваш особистий прибуток походить із цієї суми? – спитав він.

– О ні, сер! У мене свої статки, я отримала спадок від дядька Неда із Окленда. Капітал у новозеландських цінних паперах, чотири з половиною відсотки річних. Загалом дві з половиною тисячі фунтів, але я можу отримувати лише відсотки.

– Все це дуже цікаво, – зазначив Голмс. – Отримуючи сто фунтів на рік, та ще й підпрацьовуючи, ви, певна річ, маєте можливість мандрувати та дозволяти собі інші розваги. Перекоаний, що на прибуток у шістдесят фунтів самотня жінка може жити цілком безбідно.

– Я могла б обійтися й меншим, містере Голмс, але ви ж розумієте, що не хочу обтяжувати сім'ю, тому, поки живу з ними, віддаю гроші на господарство. Звісно, це тимчасово. Містер Віндібенк щокварталу отримує мої відсотки та віддає їх мамі, а я вже живу з друкування на машинці. Два пенси за сторінку, і часто мені вдається друкувати навіть по п'ятнадцять-двадцять сторінок на день.

– Ви дуже чітко описали мені всі обставини, – схвалив Голмс. – Дозвольте

відрекомендувати вам мого приятеля, доктора Ватсона. У його присутності можете не критися, наче перебуваєте наодинці зі мною. А тепер, будь ласка, розкажіть детальніше про ваші взаємини з містером Госмером Енджелом.

Міс Сазерленд спаленіла та почала нервово смикати краечок свого жакета.

– Я познайомилася з ним на святі газівників. Татусеві завжди надсилали квитки, а тепер вони згадали про нас і прислали й квитки мамі. Містер Віндібенк не хотів, щоб ми йшли на бал. Він узагалі не хоче, щоб ми кудись ходили. А коли я згадую про якийсь пікнік у недільній школі, він скаженіє. Але цього разу я вирішила неодмінно піти, бо яке він має право не пускати мене? Не треба знатися з такими людьми, каже він, але ж там збираються всі татові друзі. І ще він сказав, ніби мені немає що одягнути, хоча в мене е ще жодного разу не ношена червона оксамитова сукня. Більше аргументів він не знайшов і поїхав до Франції в справах фірми, а ми з мамою та містером Гарді, нашим колишнім майстром, пішли на свято. Там я й познайомилася з містером Госмером Енджелом.

– Вочевидь, повернувшись із Франції, містер Віндібенк був дуже невдоволений тим, що ви ходили на бал? – спитав Голмс.

– Ні, він анітрохи не розсердився. Лише засміявся, стеноу плечима й зронив: нема сенсу забороняти щось жінці, вона однаково це вчинить.

– Розумію. Отже, на балу газівників ви й познайомилися з джентльменом на ім'я Госмер Енджел?

– Атож, сер. Я познайомилася з ним того вечора, а наступного дня він прийшов дізнатися, чи щасливо ми дісталися додому, і після цього ми, тобто я, двічі була з ним на прогулянці, а потім повернувся батько, і містер Госмер Енджел більше не міг нас навідувати.

– Не міг? А чому?

– Бачите, батько не любить гостей і постійно каже, що жінка має вдовольнятися своїм сімейним колом. А я на це відповідала мамі: авжеж, жінка повинна мати своє власне коло, але в мене його наразі ще немає!

– Ну, а містер Госмер Енджел? Він не вдавався до спроб із вами зустрітися?

– Через тиждень батько знову вирушав до Франції, і Госмер написав мені, що до від'їзду вітчима нам краще не бачитися. Він запропонував мені поки що листуватися й писав щодня. Вранці я сама забирала листи зі скриньки, тому батько нічого не знав.

– На той час ви вже заручилися з цим джентльменом?

– Аякже, містере Голмс. Ми заручилися відразу ж після першої ж прогулянки. Госмер... містер Енджел... служить касиром в офісі на Леднголл-стрит і...

– У якому саме?

– У тому-то й біда, містере Голмс, що я не знаю.

– А де він живе?

– Сказав, що ночує на роботі.

– І ви навіть не знаєте його адреси?

– Ні, знаю лише, що офіс на Леднголл-стрит.

– Куди ж ви адресували ваші листи?

– У поштове відділення Леднголл-стрит, до запитання. Він сказав, що за адресою офісу краще не писати, бо товариші його засміють, якщо дізнаються, що листи від дівчини. Тоді я запропонувала друкувати свої листи на машинці, як він і сам робив, та він не захотів. Сказав, що листи, написані моєю власною рукою, дорогі йому, а коли вони надруковані, йому здається, що між нами є щось чуже. Тепер розумієте, містере Голмс, як він мене кохав і який був уважний до дрібниць.

– Це про щось свідчить. Я завжди притримувався думки, що дрібниці найсуттєвіші, – мовив Голмс. – Можливо, ви пригадаєте ще якісь дрібниці, що стосуються містера Госмера Енджела?

– Він був дуже сором'язливий, містере Голмс. Більш охоче гуляв зі мною ввечері, ніж удень, не любив привертати до себе увагу. Був дуже стриманий і чемний. Навіть голос у нього був тихий-тихий. Він розповідав, що в дитинстві часто хворів на ангіну та запалення гландів, тож у нього ослабли голосові зв'язки, тому й спілкувався пошепки. Він добре одягався, дуже акуратно, хоча й просто, а от очі в нього були слабкі, як і в мене, тому носив темні окуляри.

– Ну, а що сталося, коли ваш вітчим, містер Віндібенк, знову поїхав до Франції?

– Містер Госмер Енджел прийшов до нас і запропонував узяти шлюб, поки батько не повернувся. Він був надзвичайно схвилюваний і змусив записатися на Біблію, що я завжди й в усьому буду йому вірною. Мама погодилася, що він правильно зробив, – це, мовляв, є доказом його кохання. Матінка з самого початку дуже добре до нього ставилася, він їй подобався навіть більше, ніж мені. Потім вирішили, що краще відсвяткувати весілля ще до кінця тижня. Я їм кажу, як же без батька, а вони обоє почали переконувати, щоб я

про це не турбувалася, що батькові можна розповісти й пізніше, а мама сказала, що залагодить усе сама. Мені це не дуже сподобалося, містере Голмс. Звісно, смішно просити згоди батька, коли він всього на кілька років старший за мене, але я нічого не хотіла робити потай і тому написала йому в Бордо – там є французьке відділення його фірми, але лист повернувся назад у день мого весілля.

– Лист його не застав?

– Атож, сер, він якраз перед тим поїхав до Англії.

– Яка невдача! Отже, весілля призначили на п'ятницю? Церемонія мала відбутися в церкві?

– Авжеж, але дуже скромно. Ми мали вінчатися в церкві Святого Спасителя біля Кінгс-Кросс, а потім поспіяти в готелі «Сент-Пенкрес». Госмер приїхав за нами екіпажем, але оскільки нас було троє, то посадив нас із мамою, а сам узяв кеб, що саме опинився на вулиці. Ми доїхали до церкви першими й узялися чекати. Потім під'їхав кеб, але звідти ніхто не вийшов. Тоді кучер зліз із козел та зазирнув досередини, але там нікого не було! Він не міг зрозуміти, куди подівся пасажир, адже на власні очі бачив, як той сідав у кеб. Це сталося в п'ятницю, містере Голмс, і з того часу й гадки не маю, що з ним сталося.

– Мені здається, він вчинив із вами дуже безсоромно, – зауважив Шерлок Голмс.

– О ні, сер! Він добрий і хороший, він не міг мене покинути. Весь ранок повторював, що я маю бути йому вірною, що б не трапилося. Навіть якщо станеться щось непередбачене, я завжди мушу пам'ятати, що дала йому слово честі й що рано чи пізно він повернеться, тож я буду змушена дотримати обіцянки. Якось дивно було чути це перед самим весіллям, але те, що сталося потім, надає сенсу його словам.

– Безумовно. Отже, ви вважаєте, що з ним сталося якесь нещастя?

– Авжеж, сер, і гадаю, що він передбачив якусь небезпеку, інакше не казав би таких дивних речей. І мені здається, що його страхи справдилися.

– Але ви не знаєте, що б це могло бути?

– Ні.

– Ще одне запитання. Як поставилася до цього ваша матінка?

– Вона дуже розгнівалася, сказала, щоб я навіть не згадувала про цю історію.

– А ваш батько? Ви розповіли йому, що сталося?

– Аякже. Він вважає, що сталося якесь нещастя, але Госмер усе ж повернеться. Який сенс везти мене до церкви та ховатися, дивувався він. Якби наречений позичив у мене гроші або одружився й перевів на своє ім'я мої статки, тоді можна було б пояснити його поведінку, але Госмер дуже педантичний щодо грошей і жодного разу не взяв у мене навіть шилінга. Що ж могло статися? Чому він не пише? Я з розуму сходжу, вночі не можу заснути.

Юнка витягла з муфти хустинку та гірко заридала.

– Я займуся вашою справою, – повідомив Голмс і підвівся, – не сумніваюся, що ми залагодимо проблему. Не думайте ні про що, не хвилюйтеся, а головне, спробуйте забути про Госмера Енджела, наче його й не було.

– Отже, я ніколи більше його не побачу?

– Боюся, що так.

– Але що ж із ним трапилося?

– Я все з'ясую. І хотілося б мати точний опис його зовнішності, а також усі його листи.

– У суботу я помістила в часописі «Кронікл» оголошення про його зникнення, – сказала вона. – Ось вирізка й чотири його листи.

– Дякую. Яка ваша адреса?

– Камбервелл, Лайон-плейс, 31.

– Адреси містера Енджела ви не знаєте. А де працює ваш батько?

– Фірма «Вестгауз і Марбенк» на Фенчерч-стрит. Вони найбільші імпортери кларету.

– Дякую. Ви дуже вичерпно виклали свою справу. Залиште листа в мене та пам'ятайте мою пораду. Забудьте про цю подію раз і назавжди.

– Дякую, містере Голмс, але це не в моїх силах. Я залишуся вірною Госмеру й чекатиму його.

Незважаючи на безглуздий капелюшок і простакувате личко, наша відвідувачка мимоволі вселяла повагу шляхетністю та вірністю. Вона поклала на стіл папери й пішла, пообіцявши прийти ще раз, якщо виникне потреба.

Кілька хвилин Шерлок Голмс сидів мовчки, склавши кінчики пальців, витягнувши ноги та розглядаючи стелю. Потім він узяв із полиці стару глиняну люльку, яка завжди служила йому порадином, розкурив її й довго сидів, відкинувшись на спинку крісла та потопавши в густих хмарах блакитного диму. На його обличчі застигла цілковита байдужість.

— Цікава істота ця дівчина, — озвався він нарешті. — Набагато цікавіша, ніж її історія, до речі, доволі тривіальна. Якщо зазирнете в мою картотеку, то знайдете чимало аналогічних випадків, наприклад, Андоверську справу 1877 року. Щось подібне сталося й торік у Гаазі. Загалом, стара історія, хоча в ній є і деякі нові деталі. Однак сама дівчина дає багатющий матеріал для спостережень.

— Ви, либонь, побачили багато такого, що для мене виявилось невидимим, — зауважив я.

— Не невидимим, а непоміченим, Ватсоне. Ви не знали, на що звертати увагу, й упустили все істотне. Я ніяк не можу переконати вас, яке значення може мати рукав, ніготь на великому пальці або шнурівка від черевиків. Цікаво, що ви можете сказати на підставі зовнішності цієї дівчини? Опишіть мені її.

— Ну, на ній був сіро-блакитний солом'яний капелюшок із розлогими крисами та цегляно-червоним пір'ям. Чорний жакет, оторочений чорним стеклярусом. Сукня брунатна, швидше навіть темно-коричневого відтінку, зі смужками червоного оксамиту на шії та рукавах. Сірі рукавички, протерті на вказівному пальці правої руки. Черевички я не розгледів. У вухах золоті кульчики у вигляді маленьких круглих підвісок. Загалом, це дівчина цілком заможна, хоча й дещо вульгарна, щира та безтурботна.

Шерлок Голмс тихенько заплескав у долоні й усміхнувся.

— Чудово, Ватсоне, ви робите успіхи. Правда, упустили всі істотні деталі, зате добре засвоїли метод, і у вас тонке відчуття кольору. Ніколи не покладайтесь на загальне враження, друже мій, зосередьте увагу на дрібницях. Я завжди спочатку дивлюся на рукави жінки. А коли маєш справу з чоловіком, мабуть, краще починати з колін штанів. Як ви помітили, у цієї дівчини рукави були обшиті оксамитом, а це матеріал, який легко протирається й тому добре зберігає сліди. Подвійну лінію трохи вище зап'ястя, у тому місці, де друкарка торкається рукою столу, видно чудово. Ручна швейна машина залишає такий самий слід, але лише на лівій руці, і до того ж на зовнішньому боці зап'ястя, а в міс Сазерленд слід проходив через все зап'ястя. Потім я поглянув на її обличчя і, побачивши на переніссі сліди пенсне, зробив зауваження щодо короткозорості та роботи на друкарській машинці, що її дуже вразило.

— І мене вразило.

— Але це ж цілком очевидно! Я поглянув на її взуття й дуже здивувався, помітивши, що на ній різні черевички; на одному носак був помережаний, на другому ж — зовсім гладкий. Далі,

один черевик був застебнутий лише на два нижні гудзики з п'яти, а другий – на перший, третій і п'ятий гудзики. Коли молода дівчина, загалом акуратно одягнена, виходить із дому в різних, застебнутих не на всі гудзики черевиках, то не потрібно бути вкрай розумним, щоб сказати, що вона дуже поспішала.

– А що ще ви помітили? – поцікавився я, як завжди, захоплюючись проникливістю мого товариша.

– Я помітив, між іншим, що перед відходом із дому, вже зовсім одягнена, вона щось писала. Ви звернули увагу, що в неї протерлася рукавичка на вказівному пальці правої руки, але не розгледіли, що і рукавичка, і палець забруднені фіолетовим чорнилом. Вона писала поспіхом і надто глибоко вмочила перо. Це, ймовірно, сталося сьогодні вранці, інакше плями не були б настільки помітні. Все це дуже цікаво, хоча й елементарно. Але повернімося до справи, Ватсоне. Прочитайте мені опис зовнішності містера Госмера Енджела, поданий в оголошенні?

Я підніс газетну вирізку до світла і прочитав:

«Зник безвісти вранці 14-го джентльмен на ім'я Госмер Енджел. Зріст – п'ять футів і сім дюймів, міцної статури, смаглявий, чорнявий, невелика лисина на маківці; густі чорні бакенбарди та вуса; темні окуляри, легкий дефект мови. Одягнений у чорний піджак на шовковій підкладці, чорний жилет, у кишені носить годинника з золотим ланцюжком, сірі твідові штани, коричневі гетри поверх мештів із гумками з обох боків. Працював в офісі на Леднголл-стрит. Кожному, хто повідомить...» тощо.

– Цього досить. Що стосується листів, – сказав Голмс, пробігаючи їх очима, – вони дуже банальні й нічого не дають для характеристики містера Енджела, хіба тільки, що він цитує Бальзака. Однак є одна обставина, яка вас, певна річ, вразить.

– Вони надруковані на машинці, – здогадався я.

– Головне, що й підпис також надрукований на машинці. Погляньте на акуратне «Госмер Енджел» унизу. Є дата, але немає адреси відправника, крім Леднголл-стрит, а це якось невизначено. Але важливий сам підпис, і ми можемо його вважати доказом.

– Доказом чого?

– Любий друже, невже ви не розумієте, яке значення має цей підпис?

– Щиро кажучи, ні. Можливо, він хотів залишити за собою можливість заперечувати справжність підпису в разі пред'явлення позову за порушення обіцянки одружитися.

– Ні, суть не в цьому. Щоб вирішити це питання, я напишу два листи: один – фірмі в Сіті,

друге – вітчиму молодій дівчині, містеру Віндібенку, і попрошу його зайти до нас завтра о шостій годині вечора. Спробуємо вести перемовини з чоловічою частиною родини. Поки не отримаємо відповіді на ці листи, ми зовсім нічого не зможемо вдіяти, тому відкладемо цю справу.

Знаючи про тонку проникливість мого приятеля та його надзвичайну енергійність, я був упевнений, що якщо він так спокійно ставиться до розкриття цієї дивної таємниці, отже, має на це вагомі підстави. Я знав лише один випадок, коли він зазнав невдачі, – історія з королем Богемії та зі світліною Ірен Адлер. Однак пам'ятав і про таємничий «Знак чотирьох», і про незвичайні обставини «Етюд у багряних тонах», тому давно переконався, що, якщо вже він не зможе розплутати якусь загадку, отже, її просто не існує.

Голмс усе ще кутив свою чорну глиняну люльку, коли я пішов, нітрохи не сумніваючись, що до мого повернення наступного вечора в його руках уже будуть усі нитки справи про зникнення нареченого міс Мері Сазерленд.

Назавтра я цілий день провів біля ліжка важкохворого пацієнта. Лише близько шостої вечора я нарешті звільнився, стрибнув в екіпаж і поїхав на Бейкер-стріт, остерігаючись запізнитися до розв'язки цієї маленької драми. Однак Голмса я застав, коли той куняв у кріслі. Величезна кількість пляшок, пробірок та ідкий запах соляної кислоти свідчили про те, що він присвятив весь день своїм улюбленим хімічним дослідом.

– Ну що, з'ясували, у чому річ? – спитав я, коли увійшов до покою.

– Авжеж, це був бісульфат барію.

– Ні-ні, я питаю про цю таємничу історію.

– Ах он воно що! Я думав про солі, над якими працював. А в цій історії нічого таємничого немає. Втім, я ще вчора казав, що деякі деталі достатньо цікаві. Шкода лишень, що цього мерзотника не можна притягнути до відповідальності.

– Але хто ж цей індивід, і навіщо він покинув міс Сазерленд?

Голмс розтулив рота, щоб відповісти, але в цю мить у коридорі почулися важкі кроки, після чого у двері постукали.

– Це вітчим дівчини, містер Джеймс Віндібенк, – поінформував Голмс. – Він повідомив, що буде о шостій годині. Заходьте!

Увійшов чоловік років тридцяти, середнього зросту, плечистий, поголений, чорнявий, із ввічливими вкрадливими манерами та надзвичайно гострим, проникливим поглядом сірих очей. Він запитально поглянув на Голмса, потім на мене, поклав свій циліндр на буфет і з

легким поклоном сів на найближче крісло.

– Доброго вечора, містере Джеймс Віндібенк, – привітався Голмс. – Гадаю, що цей лист на машинці, в якому ви обіцяєте прийти до мене о шостій годині вечора, написали ви?

– Атож, сер. Даруйте, що трохи запізнився, але, бачте, я не завжди маю достатньо часу. Дуже шкодую, що міс Сазерленд потурбувала вас цими дурницями: мені здається, що краще не посвячувати сторонніх у сімейні неприємності. Я рішуче заперечував проти її намірів звернутися до вас, але ви, мабуть, помітили, яка вона нервова й імпульсивна, і вже якщо щось задумала, переконати в зворотному їй нелегко. Певна річ, я нічого не маю проти вас особисто, адже ви не пов'язані з державною поліцією, але все ж неприємно, коли сімейне горе стає загальним надбанням. Крім цього, навіщо даремно витратити гроші. Ви все одно не знайдете цього Госмера Енджела.

– Навпаки, – спокійно заперечив Голмс, – маю всі підстави вважати, що зможу знайти містера Госмера Енджела.

Містер Віндібенк сіпнувся та впустив рукавичку.

– Дуже радий це чути, – пробелькотів він.

– Чи ви знали, що будь-яка друкарська машинка має індивідуальні особливості такою же мірою, як і почерк людини? – спитав Голмс. – Якщо виключити абсолютно нові машинки, то годі й шукати двох, які друкували б цілком однаково. Одні букви зношуються сильніше за інші, деякі – тільки з одного боку. Зауважте, наприклад, містере Віндібенк, що у вашій записці буква е розпливається, а у літери г немає хвостика. Є ще чотирнадцять характерних ознак, але ці одразу ж кидаються у вічі.

– У нашому офісі на цій машинці пишуть усі листи, і шрифт, без сумніву, трохи стерся, – погодився наш відвідувач, спрямувавши на Голмса проникливий погляд.

– А тепер, містере Віндібенк, покажу вам щось дуже цікаве, – продовжував Голмс. – Маю намір найближчим часом написати невелику роботу на тему «Друкарські машинки та злочини». Це питання цікавить мене вже давно. Ось чотири листи, написані зниклим. Усі вони надруковані на машинці. Погляньте: у них усі е розпливаються й у всіх г немає хвостиків, а якщо скористатися моєю лупою, можна також виявити й інші чотирнадцять ознак, про які я згадував.

Містер Віндібенк піднявся з крісла й вхопив свого капелюха.

– Не можу гаяти час на безглузду балаканину, містере Голмс, – сказав він. – Якщо зможете затримати цього чоловіка, хапайте його й повідомте мені.

– Ясно, – заявив Голмс, підійшов до дверей і обернув ключ у замку. – У такому разі повідомляю, що я його затримав.

– Як! Де? – вигукнув Віндібенк, смертельно зблід, озираючись, як пацюк, що потрапив у пастку.

– Не варто, справді, годі, – чемно промовив Голмс. – Ви тепер ніяк не зможете відвертитися, містере Віндібенк. Усе це дуже ясно, і ви зробили мені дуже нечемний комплімент, припустивши, що я не зможу вирішити таке просте завдання. Сідайте, і поспілкуємося.

Наш гість упав на крісло. Обличчя його викривилося, на чолі виступив піт.

– Це... це – непідсудна справа, – бурмотів він.

– Боюся, що ви маєте рацію, але, між нами кажучи, Віндібенку, з таким жорстоким, егоїстичним і безсердечним шахрайством я ще не стикався. Зараз спробую розповісти, як розвивалися події, а якщо я в чомусь помилюся, то виправте мене.

Віндібенк сидів зіщулюючись і низько понуривши голову. Він почувався цілковито спустошеним. Голмс поклав ноги на решітку каміна, відкинувся назад і, закривши руки до кишень, узявся розповідати швидше собі самому, ніж нам:

– Чоловік одружується з жінкою, набагато старшою за нього самого, спокусившись на її гроші; він також користуєся з прибутків своєї падчерки, оскільки вона живе з ними. Для людей їхнього кола це вельми солідна сума, і втратити її – відчутний удар. Заради таких грошей варто й потрудитися. Пасербиця мила, щира, але її серце жадає кохання, і жодних сумнівів, що завдяки її помітній зовнішності й чималим прибуткам вона недовго залишиться неодруженою. Заміжжя її, однак, означає втрату річного прибутку в сто фунтів. Що ж робить вітчим, аби цьому запобігти? Він вимагає, щоб вона сиділа вдома, забороняє їй зустрічатися з людьми близького їй віку. Скоро він переконується, що цих заходів недостатньо. Дівчина починає пручатися, наполягати на своїх правах і, нарешті, заявляє, що хоче піти на якийсь бал. Що ж робить тоді її метикуватий вітчим? Розробляє план, який робить більше честі його розуму, ніж серцю. З відома своєї дружини та з її допомогою він змінює свою зовнішність, приховує за темними окулярами свої проникливі очі, наклеює вуса та пишні бакенбарди, приглушує свій дзвінкий голос до улесливого шепоту і, зловживаючи короткозорістю юнки, з'являється як містер Госмер Енджел і усуває конкурентів своїм наполегливим залицанням.

– Це був жарт, – простогнав наш відвідувач. – Ми не думали, що вона так захопиться.

– Можливо. Та що б там не було, молода дівчина таки закохалася. Вона знала, що вітчим у Франції, і тому не могла нічого запідозрити. Вона була задоволена увагою цього

джентльмена, а гучне схвалення з боку матері ще більше посилювало її почуття. Чудово розуміючи, що реального результату можна досягнути лише рішучими діями, містер Енджел навідується в будинок. Почалися побачення, потім заручини, які мали б нашкодити дівчині віддати своє серце іншому. Але весь час дурити неможливо. Уявні поїздки до Франції вельми обтяжливі. Залишався один вихід: довести справу до такої драматичної розв'язки, щоб у душі молодої дівчини залишився одвічний слід і вона на якийсь час збайдужіла б до залицянь інших шанувальників. Звідси вимога присягнути на Біблії, натяки на можливість несподіваних подій у день весілля. Джеймс Віндібенк хотів, аби міс Сазерленд була міцно пов'язана з Госмером Енджелом і навіть не здогадувалася про його долю. Тоді, за його розрахунками, вона щонайменше десять років цуралася б чоловіків. Він довів її до дверей церкви, але далі йти не міг і тому вдався до старого виверту: увійшов в карету через одні дверцята, а вийшов через інші. Гадаю, що події розгорталися саме так, містере Віндібенк?

Тим часом наш відвідувач встиг таки опанувати себе й піднявся з крісла. Холодна посмішка була на його блідому обличчі.

— Може, так, а може, і ні, містере Голмс, — сказав він. — Але якщо ви такі розумні, то вам варто було б знати, що зараз закон порушуєте саме ви. Я нічого протизаконного не зробив, ви ж, замкнувши мене в цій кімнаті, чините насильство над особистістю, а це право переслідує.

— Авжеж, закон, як ви кажете, у вашому випадку безсилий, — погодився Голмс, відмикаючи та відчиняючи двері, — проте ви заслуговуєте на прочуханку. Якби в цієї молодої дівчини був брат або приятель, йому варто було б гарненько відшмагати вас батогом.

Побачивши нахабну посмішку Віндібенка, він вибухнув.

— Це не входить у мої обов'язки, але, присягаюся Господом, що не відмовлю собі в задоволенні.

Він ступив, щоб зняти зі стіни мисливський стек, але не встиг простягнути руку, як на сходах почувся дикий тупіт, важкі вхідні двері гучно грюкнули, і ми побачили у вікно, як містер Віндібенк щодуху мчить вулицею.

— Безпардонний мерзотник! — засміявся Голмс, відкидаючись на спинку крісла. — Цей юнак котитиметься від злочину до злочину, поки не скінчить на шибениці. Ще б пак, справа певним чином була не позбавлена цікавості.

— Я не зовсім вловив хід ваших міркувань, — зауважив я.

— Певна річ, із самого початку було ясно, що цей містер Госмер Енджел мав якусь причину для своєї дивної поведінки; так само очевидно, що єдиний, кому ці події могли би бути

вигідними, – вітчим. Той факт, що наречений і вітчим ніколи не зустрічалися, а навпаки, один завжди з'являвся за відсутності іншого, також щось та й значив. Темні окуляри, дивний голос і пишні бакенбарди підказували думку про переодягання. Мої підозри підтвердилися тим, що підпис на листах був надрукований на машинці. Либонь, міс Сазерленд добре знала почерк Віндібенка. Як бачите, усі ці окремі факти, а також і багато інших, не таких значних деталей влучали в одну точку.

– А як ви їх перевірили?

– Натрапивши на слід, було вже неважко знайти докази. Я знаю фірму, в якій працює цей чоловік. Я взяв опис зовнішності зниклого, поданий в оголошенні, й, усунувши з нього все, що могло бути викликане переодяганням (бакенбарди, окуляри, голос), надіслав прикмети фірмі з проханням повідомити, хто з їхніх комівояжерів схожий на цей опис. Ще раніше я помітив особливості друкарської машинки й написав Віндібенку на службову адресу, запрошуючи його зайти сюди. Як я й очікував, відповідь його також була надрукована на машинці, шрифт якої виявляв ті ж дрібні, але характерні дефекти. Тією ж поштою я отримав листа від фірми «Вестгауз і Марбенк» на Фенчерч-стрит. Вони повідомили, що за всіма ознаками це має бути їхній службовець Джеймс Віндібенк. От і все!

– А як же бути з міс Сазерленд?

– Якщо я розкрию їй таємницю, вона не повірить. Згадайте стару перську приказку: «Небезпечно забирати в тигриці тигреня, а в жінки – її оману». У Хафіза стільки ж мудрості, як і в Горація, і стільки ж знання життя.

Таємниця Боскомської долини

Одного ранку, коли ми з дружиною снідали, покоївка подала мені телеграму від Шерлока Голмса: «Чи не могли б ви звільнитися на два дні? Викликаний на захід Англії зв'язку трагедією Боскомській долині. Буду радий якщо приєднаєтеся до мене. Повітря пейзаж чудові. Виїздіть Паддінгтона 11.15».

– Ти поїдеш? – поцікавилася дружина, ласкаво поглянувши на мене.

– Навіть не знаю. Нині маю дуже багато пацієнтів...

– О, Анструзер їх прийме! Останнім часом ти маєш стомлений вигляд. Поїздка піде тобі на користь. І ти завжди так цікавишся справами, що їх розслідує Шерлок Голмс.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65250746&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Валленштайн – німецький полководець XVII ст.

2

Шість футів і шість дюймів – приблизно 1,9 м.

3

Грум – слуга, що верхи супроводить кого-небудь, або просто хлопчик-лакей.

4

Omne ignotum pro magnifico (лат.) – усе невідоме показують величним.

5

L'homme c'est rien – l'oeuvre c'est tout (франц.) – людина – ніщо, робота – все.